

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: 30 Sayı/No: 1 Haziran/June 2026

**Güncel Hukuki Gelişmeler Işığında İklim Değişikliği ve
Ticari İşletme ile Bağlantısı***

**Climate Change in the Light of Current Legal Developments
and its Relation to Commercial Enterprise**

  Dr. Öğr. Üyesi Setenay YAĞMUR**

 10.60002/ebyuhfd.1695983

ÖZ

Yüksek enerji kullanımına dayanan ticari faaliyetler, günümüzde ekonominin ve dolayısıyla da siyasi gücün kaynağıdır. Buna karşın, söz konusu ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli enerjinin genellikle fosil yakıtlardan karşılanması, iklim değişikliğine sebep olmaktadır. İklim değişikliği, 20. yüzyılda kapitalizm felsefesi tarafından göz ardı edilse de bugün insanlığın önündeki en önemli gelecek sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ekonominin çarklarının temeline yerleşen kapitalist bakış açısının mevcut şartlar altında

* Bu çalışmanın kaynak araştırması ve yazım süreci Bielefeld Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak görev yaptığım dönemde tamamlanmıştır. Sağlamış oldukları çalışma ortamı sebebiyle başta Gaby Pears olmak üzere tüm çalışanlara teşekkürlerimi sunarım.

** Uluslararası Fındal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı.

Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 09.05.2025 | **Kabul/Accepted:** 24.03.2026.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atıf/Cite as: Setenay Yağmur, "Güncel Hukuki Gelişmeler Işığında İklim Değişikliği ve Ticari İşletme ile Bağlantısı", Erzincan HFD, C. 30, S. 1, Haziran 2026, (491-526).

Bu makale **Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

değişimi de kolay değildir. Dolayısıyla, ekonomik gelişmişlik ve insanlığın geleceği açısından önemli bir tehdit oluşturan iklim değişikliği arasında ters yönlü bir ilişki meydana gelmiştir.

Bu makale, mevcut sorunu ticari işletme kavramını çerçevesinde değerlendirecektir. Zira, iklim değişikliğine sebep olan ticari faaliyetlerin büyük çoğunluğu, ticari işletmeler bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Çalışma dahilinde konuya ilişkin görüşlerimiz; 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 7552 sayılı İklim Kanunu'nun yanı sıra yerli ve yabancı mahkeme kararları göz önünde bulundurarak ortaya konulacaktır. Bununla birlikte emisyon ticaret sistemi ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek genişlikte olduğundan, işbu makalenin çerçevesine dahil edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Türk Ticaret Kanunu, İklim Kanunu, Çevre, Ticari İşletme, Sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

Commercial activities based on high energy utilisation are today the source of the economy and therefore of political power. However, the fact that the energy required for the realisation of these economic activities is generally supplied from fossil fuels causes climate change. Although climate change was ignored by the philosophy of capitalism in the 20th century, today it constitutes one of the most important future problems facing humanity. However, it is not easy to change the capitalist perspective, which is the basis of the wheels of the economy, under the current conditions. Therefore, there is an inverse relationship between economic development and climate change, which poses a significant threat to the future of humanity.

This article will assess the current issue within the framework of the concept of commercial enterprises. This is because the vast majority of commercial activities causing climate change are carried out within commercial enterprises. Our views on the subject within the scope of this study will be presented taking into account Turkish Commercial Code No. 6102 and Climate Law No. 7552, as well as domestic and foreign court decisions. However, as the emissions trading system is a subject that could be the subject of a separate study, it has not been included in the scope of this article.

Key Words: Climate Change, Turkish Commercial Law, Climate Law, Environment, Commercial Business, Sustainability.

GİRİŞ

İklim değişikliği, insanlığın karşısındaki en önemli küresel sorunlardan birisidir. Zira iklim değişikliği sonucunda; tarımsal arazilerin bozulması ve çölleşme gibi çevresel tahribatların meydana gelmesi ve güvenli su kaynaklarına erişimin zorlaşması söz konusu olmakta, dolayısıyla ya-

şamsal temel ihtiyaçların karşılanması açısından büyük bir tehdit doğmaktadır¹. Bu durum ise, doğal kaynakların kullanım dengesini bozmakta ve doğanın taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak, bilim adamları tarafından ciddiyle işaret edilen nokta, çok da uzak olmayan bir gelecekte dünyanın yaşanılabilir bir yer olma özelliğinde azalma olacağı yönündedir. Keza iklim değişikliği küresel ısınma ile de yakın ilişki içerisinde.

Günümüz şartlarında ekonomik zenginliğin ve dolayısıyla da siyasi gücün temelini, enerji oluşturmaktadır. Enerjinin ise büyük bir kısmı, fosil yakıtlar üzerinden sağlanmaktadır. Mevcut konjonktürde bir taraftan, fosil yakıt kullanımı neticesinde alışılmış ve nispeten kolay şekilde enerji üretiminin, çoğunlukla da ticari işletmeler aracılığıyla, ekonomiye hizmet ederek ülkelerin refah seviyesini yükseltmesi; diğer taraftan ise, fosil yakıt kullanımının küresel ısınma ve dolayısıyla iklim değişikliği üzerindeki ciddi ve geri dönülemez etkilerinin yerküreyi yaşanılmaz bir yer haline getirecek olması, acil şekilde aşılması gereken bir sorundur. Bu noktada, insanlığın geleceği karşısında özellikle gelişmiş ülkelerin sahip olduğu ve artık sıradanlaşan refah düzeyinin önemli olmadığı düşünülebilecek olsa da atılacak adımların küresel nitelik taşıması sorunu derinleştirmektedir.

Kapitalizmin felsefesi 20. yüzyılda, ekonominin refahı ve büyümesi adına atılacak adımların çevreye nazaran daha öncelikli olduğu ve bu iki hususun bir arada ilerleyemeyeceği temasına dayanıyordu. Öyle ki iş yapış prosedürleri arasında “*çevreyi ve koşullarını gözetmek*” şeklinde bir başlık dahi bulunmuyordu. Bu bakış açısının sembolü ise Bill Clinton’ın 1992 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık seçim sürecinde kullanılan şu cümle olmuştu: “*It’s the economy, stupid!*”². Oysa bugün gelen noktada, iklim değişikliğinin etkilerinin göz ardı edilmesi mümkün değildir.

-
- 1 Meltem Ucal/Nazan An/Levent Kurnaz, “İklim Değişikliği Sürecinde Ekonomideki Yeni Kavramlar ve Yaklaşımlar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 19, S. 3, 2017, s. 374-375; Müge Koçum/Elif Güneren Genç, “Uluslararası Ticaretin Sera Gazı Emisyonlarındaki Etkisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 22, S. 48, 2023, s. 1030; Kutluhan Bozkurt, “Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Göç”, Yeditepe Üniversitesi Uluslararası Göç Hukuku Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri, s. 47, https://law.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/uluslararasi_goc_hukuku_e-kitap_1_2.pdf, E.T. 20.06.2024.
 - 2 “*Tabî ki ekonomi, akıllım!*”, Gülin Yücel/Levent Kurnaz, Yeni Gerçeğimiz Sürdürülebilirlik, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2024, s. 17, dn. 1.

Bu çalışmanın özü, iklim değişikliği ve ticari işletmeler arasındaki bağlantı olup, esasen ticari işletmelerin iklim değişikliği üzerindeki etkileri önceliklendirilecektir. Bununla birlikte, mevzuatta iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması için yapılan düzenlemelerin ticari işletmeleri etkilediği noktalar da konu bütünlüğüyle sınırlı olmak üzere çalışmaya eklenmiştir. Dolayısıyla çalışma dahilinde; öncelikle iklim değişikliği ile bağlantılı kavramlar açıklanacak ve konuya ilişkin temel uluslararası düzenlemeler, Türkiye'nin bunlara yaklaşımı da dikkate alınarak incelenecektir. Devamında ise, ticari faaliyetler çerçevesinde, özellikle ticari işletme kavramına yoğunlaşarak, ticari işletmenin iklim değişikliği üzerindeki etkileri ticaret hukuku bakışı açısıyla detaylandırılacaktır.

I. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ AÇISINDAN TEMEL KAVRAMLAR

A. Çevre

Çevre, 2872 sayılı Çevre Kanunu m. 2 dahilinde “...*canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*...” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu hüküm kapsamında çevrenin tanımının oldukça geniş tutulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Öyle ki kanun koyucu canlı ve cansız çevrenin yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel çevreyi de tanıma dahil etmiştir³.

Doktrinde ise çevre, dar ve geniş anlamlarıyla inceleme konusu edilmiştir: Dar anlamıyla çevre, doğal ortam koşullarının birleşimi olarak ifade edilmekte; geniş anlamındaysa, sosyal koşulların da eklenmesiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda yapılan tanımlama “... *çevre insanların ortak varlıklarını oluşturan bir değerler bütünüdür ki bu değerler bütünü içerisinde hava, su, toprak gibi yaşam ortamları, bu ortamları insanlarla paylaşan bitki ve hayvan toplulukları ve insanlığın tarih boyunca yarattığı çeşitli uygarlıklar yer almaktadır. Bir başka ifadeyle çevre organizmayı kapsayan canlı ve cansız tüm etkenlerin karışımı ya da kişiyi etkileyen dış koşul ve durumların toplamı şeklinde de tanımlanabilir.*” biçimindedir⁴.

3 Ahmet Güneş, Çevre Hukuku, 6. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2023, s. 24.

4 Karabıçak/Armağan, s. 207; Çevrenin, sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi için bkz. Hülya Baykal/Tan Baykal, “Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 9, 2008, s. 10 vd.

İnsanların çevre açısından karşılaştığı temel problemler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından şu şekilde sıralanmaktadır⁵: Dünya üzerinde yer alan nüfusun hızlı şekilde artması sebebiyle doğal kaynak kullanımının da artması, doğal kaynakların kirlenmesi ve önemli bir kısmının da kullanılamaz hale gelmesi, çevre kirliliğinin her geçen gün fazlalaşması, ozon tabakasının⁶ incilmesi, çevrenin bozulmasından kaynaklı kanser vb hastalıkların artması, biyoçeşitliliğin azalması, küresel ısınma ve buna bağlı iklim değişiklikleri.

Yapılan açıklamalar dahilinde; çevre kavramının canlı ve cansız varlıkları bir bütün olarak ele aldığı ve bu bağlamda sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri de içeren zincirleme bir sistem oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla sistem içerisindeki zincirlerden birinin zarar görmesi, insanlığın geleceği açısından büyük risk teşkil eder mahiyettedir.

Bu bağlamda “çevre kirliliği” Çevre Kanunu m. 2 kapsamında “[Ç]evrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki...” şeklinde açıklanmaktadır. Keza kanun koyucu gelecek nesillerin de haklarını dikkate alarak Çevre Kanunu m. 2 çerçevesinde “[S]ürdürülebilir çevre” kavramını da tanımlanmaktadır. Buna göre “[G]elecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fizikî vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi süreci...” sürdürülebilir bir çevreyi oluşturmaktadır.

Çevre, hukuki açıdan hakkın konusu olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda “[Ç]evrenin, neden bir hak konusu olduğu sorusuna günümüzde karşımıza çıkan çevre sorunlarının ve çevresel bozulmaların, ulusal ve uluslararası düzeyde, insan sağlığına yönelik ciddi bir tehdit haline gelmiş olması...” yönünde cevap verilmektedir⁷. Söz konusu yanıtta hareketle çevre hakkı; hak sahibine, üçüncü kişilerin tehlikeli faaliyetlerden kaçınmasını ve kaliteli bir çevrede yaşamak için gerekli şartların temin edilmesini talep etme yetkisi tanımaktadır⁸.

5 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı “Çevre” Broşürü, https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/01_cevre_brosur-20191128080426.pdf, E.T. 30.08.2024.

6 Yerin yaklaşık on yedi ila elli km üzerinde bulunan bir katman olan ozon tabakası, atmosferin bir parçasını oluşturmakta ve dünyayı güneşin zararlı ışınlarından korumaktadır, (Baykal/Baykal, s. 8).

7 Güven Süslü, Çevre Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2026, s. 21.

8 Süslü, s. 21.

B. Ekoloji

Alman Biyolog *Ernst Haeckel* tarafından yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde ilk defa 1886 yılında bağımsız bir bilim dalı olarak kabul gören ekoloji, canlı varlıkların yaşadıkları ortamı ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektedir⁹.

Esasen Türk kanun koyucusunun “*çevre*” kavramına ilişkin geniş bakış açısı, ekoloji yani çevre bilimi kavramının kapsamıyla da paralel özellik göstermektedir. Ekoloji, Yunanca ev (oikos) ve anlama (logos) sözcüklerinden türetilmiş olup üzerinde yaşanılan yeri veya yurdu anlamak şeklinde tanımlanabilir¹⁰. Dolayısıyla, çevre kavramı insanı, doğal olan veya olmayan ortamlar dahilinde incelemesine karşın; ekoloji, hayvan ve bitki topluluklarının çevreleri ile ilişkilerini konu edinmektedir. O halde; çevre, ekolojiye nazaran daha geniş bir kapsama sahiptir¹¹.

Ekolojik denge ise, Çevre Kanunu m. 2’de “[İ]nsan ve diğer canlıların varlık ve gelişimlerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürülebilmeleri için gerekli olan şartların bütünü...” şeklinde açıklanmaktadır.

Ekoloji biliminin bazı temel ilkelerine konumuz açısından büyük önem taşıdığı ve doğadaki dengeyi açıkladığı gerekçesiyle yer vermek gerektiği görüşündeyiz. Bu kapsamda “*bütünlük ilkesi*” canlı ve cansız unsurlar arasında sürekli, karşılıklı ve karmaşık ilişkiler bulunduğunu açıklamaktadır¹². “*Özdenetim ilkesi*” uyarınca doğada ekolojik bir denge bulunmaktadır ve bu dengenin bozulmasına sebep olacak iç ve dış etkenlere

9 Güneş, s. 24; Süslü, s. 20.

10 Mevlüt Karabıçak/Ramazan Armağan, “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 2, 2004, s. 207.

11 Karabıçak/Armağan, s. 207.

12 Güneş, s. 26; Neslihan Seçgin, “Ekosistem Yaklaşımı Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma İlkesinin Değerlendirilmesi”, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S.1, 2025, s. 55; Özgür Kanbir, “Ekonomik Gelişme ve Ekoloji”, Liberal Düşünce Dergisi, S. 109, 2022, s. 83 vd.

karşı, dengenin tekrar sağlanmasına¹³ yönelik bazı mekanizmalar mevcuttur¹⁴. “Çeşitlilik ilkesi”, doğadaki çeşitliliğin ekosistemin dengesinin sağlanması açısından önemli olduğunu açıklamaktadır¹⁵. “Sınırlılık ilkesi” ise, ekosistemin bir taşıma kapasitesine sahip olması sebebiyle bu kapasitenin aşılması durumunda dengenin bozulacağı gerçekliğine dayanmaktadır¹⁶. “Yok olmama ilkesi” var olan madde ve enerjinin bir biçimden başka bir biçime dönüşebileceğini, buna karşın ortadan kaybolmadığını ifade etmektedir¹⁷. “Bedelsiz yarar olmaz ilkesi” ise, çevreye yapılan müdahalelerden bazı yararlar sağlansa da söz konusu müdahalelerin çevre üzerinde bir takım olumsuz sonuçlar da oluşturabileceğini belirtmektedir¹⁸. Bu bağlamda ekolojideki enerji dönüşümü bir bedel meydana getirmektedir¹⁹. “Tepki ilkesi” kapsamında da doğanın taşıma kapasitesinin aşılması durumunda tepkiyle karşılaşılabileceği ifade edilmektedir²⁰.

C. İklim

İklim; sağlıklı çevre açısından büyük önem taşıyan bir kavram olup yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca yaşanan ya da gözlenen tüm hava koşullarının ortalama durumu şeklinde açıklanabilir²¹. Bir diğer ifadeyle iklim; sıcaklık, yağış, rüzgâr kuvveti gibi çeşitli iklim parametrelerine dayalı olarak uzun vadeli ortalama hava durumu değerlerini ifade eder²².

13 Bu ilke, “doğanın dengesi” şeklinde de ifade edilmektedir. Öyle ki doğa sınırları aşıldığında, herhangi bir şekilde dışarıdan müdahale olmadan, kendi kendine dengeye durumunu sağlayabilmektedir, (Seçgin, s. 56).

14 Güneş, s. 26; Seçgin, s. 56. Örneğin yırtıcı bir hayvanın sayısı olağandışı artığında, bir süre sonra bu hayvanın avlayacağı besin miktarı azalacaktır. Dolayısıyla nüfus artışı sınırlanacak ve sayı azalmaya başlayacaktır. Bu süreçte ise diğer canlıların sayısında bir artış meydana gelecektir, (Kenbir, s. 85).

15 Güneş, s. 26; Seçgin, s. 56; Sınırlılık ilkesinin iktisadi açıdan değerlendirilmesine ilişkin olarak bkz. Kenbir, s. 84 vd.

16 Güneş, s. 26; Seçgin, s. 56.

17 Güneş, s. 26-27; Seçgin, s. 56. Ekolojik dönüşümün, ekonomide de yaşandığı yönündeki açıklamalara ilişkin olarak bkz. Kenbir, s. 84 vd.

18 Güneş, s. 27; Seçgin, s. 56.

19 Kenbir, s. 88.

20 Güneş, s. 26-27; Seçgin, s. 57.

21 Tanım ve açıklama için bkz. <https://iklim.gov.tr/sss/temel-kavramlar>, E.T. 10.12.2023, Murat Türkeş, “Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler”, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, C. 4, S. 8, 2012, s. 27.

22 Stephan Cymutta, Der Gebietsbezogene Immissionsschutz, Shaker, 1. Baskı, Aachen 2007, s. 8.

Bu noktada iklim ve havanın farklı kavramlar olduğunun altını çizmek isteriz. Zira hava, atmosferin meteorolojik unsurlar ile karakterize edilen mevcut durumudur²³. Bir diğer ifadeyle, hava “*yeryüzünün herhangi bir yerinde ve herhangi bir anda yaşanan ya da gözlenen atmosferik olayların tümü*” şeklinde açıklanmaktadır²⁴. Bununla birlikte, iklimin korunması, insan faaliyetlerinden kaynaklanan uzun vadeli hava koşullarındaki bozulmaların da önlenmesini sağlayacaktır²⁵. Hem hava hem de iklim, insanlığın gerçekleştirdiği faaliyetleri, onun refahını ve sağlığını farklı şekillerde etkilemektedir. Bu sebeple, yüzyıllardır enerji üretiminden, barınma ve beslenmeye kadar birçok ihtiyaç için hava olaylarının ve iklim koşullarının dikkate alınması kaçınılmaz bir gereklilik olmuştur²⁶.

D. İklim Değişikliği

İklim değişikliği, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi²⁷ (BMİDÇS) m.1/2 kapsamında; karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı biçimde küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişiklik şeklinde tanımlanmaktadır.

Hiç kuşkusuz iklim değişikliği bugün küresel bir sorun²⁸ olarak tüm

23 Cymutta, s. 8-9.

24 Türkes, s. 27.

25 Cymutta, s. 8-9.

26 Türkes, s. 27.

27 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi resmi çevirisi için bkz. <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33>, E.T. 03.10.2025.

28 Çevreyi koruma konusundaki kolektif sorumluluğun güçlendirilmesine ve bu bağlamda çevresel adaletin sağlanmasına ilişkin olarak ortaya konulan çözüm yollarından birisi de ekokırım uluslararası bir suç olarak değerlendirilmesidir. (Beyza Gürleyen, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Kapsamında Çevresel Zararların Değerlendirilmesi: Mevcut Suçlar ve Genişleme İhtimali”, Kırıkkale Hukuk Mecmuası, C. 2, S. 2, 2025, s. 727 vd.); Ekokırımın uluslararası literatürde genel kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Buna karşın doktrinde ortaya konulan bir görüş, çevrenin haklarını tanıyan yeni bir Jus Cogens kuralının benimsenmesi ve bu yolla doğanın kanunen korunmasını sağlayacak, küresel mahiyetteki sürdürülebilir uygulamaların güçlendirilmesi yönündedir. Söz konusu görüşün taraftarlarına göre, gezegenin hukuki kişiliğini ve haklarını temel alan ekosentrik bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir, (Kutluhan Bozkurt/Elif Naz Némec “Advancing Ecocide In International Law: A Potential Legal Tool For Safeguarding Endangered Species Amidst Climate Change”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 2, 2024, s. 350). Ekokırım kavramının tarihsel gelişimi için bkz. Erdi Şafak/Yeter Tabur, “Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu”, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1, 2023, s. 97 vd.

insanlığın geleceği açısından ciddi tehlike oluşturmaktadır²⁹. Zira iklim değişikliği küresel ısınmayla da bağlantılı bir olgudur. Küresel ısınma, daha açık bir anlatımla dünyanın sıcaklığının güncel artışı, iklim değişikliğinin nedenlerinin birisidir. Öyle ki; küresel ısınma, iklim sistemi üzerinde birçok değişikliğe sebebiyet vermektedir. Bu değişiklikler; yükselen deniz seviyeleri, eriyen buzullar, farklılaşan yağış modelleri, aşırı hava olaylarının (ani seller ve sıcaklık dalgaları gibi) değişen sıklığı, mevsimlerin değişen uzunlukları ve değişen mahsul verimleri şeklinde sıralanabilir³⁰.

Konuya ilişkin olarak bilim adamları tarafından ciddiyetle işaret edilen nokta, çok da uzak olmayan bir gelecekte dünyanın yaşanılabilir bir yer olma özelliğinde azalma olacağı yönündedir³¹.

Erzincan ili İliç ilçesinde 2024 yılında siyanürlü altın madenciliği yapılan madende gerçekleşen kazanın ekokırım suçlar bakımından değerlendirilmesi için bkz. Kutluhan **Bozkurt**, “A Case Study Of Cyanide Gold Mining: The İliç Landslide Analysis From The Perspective Of Ecocide And International Law”, Türkiye Siyaset Bilim Dergisi, C. 8, S. 1, 2025, s. 19 vd. Bu noktada belirtmek isteriz ki, işbu çalışma uzmanlık alanımız gereği ticaret hukuku temellidir. Bununla birlikte ticari işletme bünyesinde çevreye zarar veren bir faaliyetin ticaret hukuku kapsamındaki ekonomik sonuçları tacirin gerçek veya tüzel kişi olmasına göre farklılık gösterecektir. Gerçek kişi tacir bu ekonomik sonuçlara bizzat katılırken, tüzel kişi tacirler açısından TTK m. 553 kapsamında kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerin ve tasfiye memurlarının sorumluluğu da doğabilir. Haksız fiillerin ticari iş bağlamında değerlendirilmesi için bkz. “III. A. Ticaret Hukuku Bağlamında Kavramsal Açıklamalar”.

29 İklim değişikliğinin “ortak eylem sorunu” olarak değerlendirilmesine ilişkin olarak bkz. Mustafa **Demirci**, “Ortak Eylem Teorisi Perspektifinden Türkiye’nin 2020 Sonrası İklim Değişikliği Politikasına İlişkin Düşünceler”, Yunus Yoldaş, Özlem Becerir Yoldaş’a Armağan, Der, İstanbul 2021, s. 203.

30 Tanım ve açıklama için bkz. <https://iklim.gov.tr/ss/temel-kavramlar> E.T. 10.12.2023, Detaylı açıklama ayrıca bkz. Hulusi Ekber **Kaya**, “Kyoto’dan Paris’e Küresel İklim Politikaları”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 10, 2020, s. 167 vd; Daniel **Schnittker**, Die Klimaschutzgesetze der Bundesländer, Nomos, I. Baskı, Münster 2020, s. 45; Kutluhan **Bozkurt**/Deniz **Bozkurt**, “Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Ekseninde Uluslararası İklim Politikaları Düzenlenmeleri: Türkiye’deki Mevcut Durum”, Yunus Yoldaş, Özlem Becerir Yoldaş’a Armağan, Der, İstanbul 2021, s. 179 vd.; Simay **Ataç**, “İklim Koruma Kanununun Özel Hukuk Sözleşmelerine Yansımaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi SBE, 2023, s. 1; **Baykal/Baykal**, s. 8.

31 **Ucal/An/Kurnaz**, s. 374-375. Küresel ısınmada 1,5 ve 2 derece arasındaki farkın yaratacağı olası durum şu şekilde açıklanmaktadır: “Bilim camiası fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanan emisyonları azaltarak küresel ısınmayı 1,5°C’de (Sanayi Devrimi başlangıç alınarak) tutarsak iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaçınılabileceğini ispatlamıştır. Bugün 1°C olan kürenin yüzey ısısının 2°C olması

E. Sera Gazı Emisyonu

Sera gazı emisyonu, İklim Kanunu³² m. 2/z uyarınca “Kızılötesi radyasyonu emen ve yeniden salan, hem tabii hem de beşeri kaynaklı olabilen karbondioksit, metan, diazotmonoksit ve hidroflorokarbonlar, perflorokarbonlar, kükürt heksaflorür gazlarının ve gaz benzeri diğer atmosfer bileşenlerinin salımı...” şeklinde tanımlanmaktadır.

Söz konusu tanımdan da anlaşılacağı üzere; karbondioksit, sera gazlarından birisidir. Kimyasal formülü “CO₂” olan karbondioksit, karbon ve oksijenin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Buna karşın; periyodik tabloda “C” ile simgelenen karbon, bir elementtir ve oda sıcaklığında katı halde bulunur. Karbon, doğada en çok bulunan elementlerden biri olmasının yanı sıra canlı organizmalarının temel yapı taşı teşkil etmektedir. Karbon ayak izi ise, “... birim karbondioksit cinsinden ölçülen, üretilen sera gazı miktarı açısından insan faaliyetlerinin (ulaşım, ısınma, elektrik

halinde, gezegenin iklim sisteminin geri dönüşü olmayan bir şekilde bozulacağı ve ekosistemlerde yaşanan olumsuz etkilerle birlikte ani ve aşırı iklim olaylarının olağan ve yaygın nitelik kazanacağını ispatlamıştır. 2°C insanlık ve tüm canlılar için son tehlike sınırıdır, bu sınıra varmadan küresel ısınmayı durdurmak için ihtiyat sınırı 1,5°C olarak kabul edilmiş olup, uluslararası toplum bu yönde çalışmaya devam etmektedir.” <https://iklim.gov.tr/sss/temel-kavramlar>, E.T. 10.12.2023. Paris Anlaşması m.2/1 çerçevesinde iklim değişikliğinden kaynaklı risk ve etkilerin önemli ölçüde aşağıya çekileceği görüşüyle; küresel sıcaklık artışının ortalama olarak sanayileşme öncesindeki seviyeye göre 2 derecenin oldukça aşağısına çekmek ve sıcaklık artışını sanayileşme öncesi dönemdeki seviyeye kıyasla 1,5 derecenin üzeri ile sınırlandırmak amacıyla çaba gösterilmesi gerektiği kabul edilmiş olup, doktrinde bu yöndeki düzenlemenin, Paris Anlaşmasının temel hedefi olduğu ifade edilmiştir, (Christoph **Palme**, Klimaschutzrecht für Wirtschaft und Kommunen, 1. Auflage, C.F. Müller, Heidelberg 2021, s. 8). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPPC) tarafından hazırlanan ve 195 ülkenin onayıyla yayınlanan 2022 yılı raporuna göre; 2021-2040 yılları arası yakın dönem riskleri açısından küresel ısınmanın 1,5 derece sınırına ulaşması ekosistemler ve insanlar açısından ciddi riskler barındırmaktadır, Hans-Otto **Pörtner**/Debra **Roberts**, vd. (Edits), “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, s. 13, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf, E.T. 02.01.2024. Buna karşın, doktrinde ortaya konulan bir görüş; halihazırda uluslararası toplum üyelerinin iklim değişikliği neticesinde meydana gelecek ciddi sonuçlardan kaçınmak amacıyla sera gazı emisyonlarının etkin biçimde azaltılması adına yapılan iş birliklerinde başarısız olduğu yönündedir. Bu bağlamda “iklim değişikliği davaları” dünyanın birçok bölgesinde iklim değişikliği ile mücadele açısından sıklıkla başvurulmuş bir yol haline gelmiştir, (Özge **Atıl Kaya**, “İklim Değişikliği Davaları”, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 2, 2023, s. 503).

- 32 İklim Kanunu Teklifi, 25.02.2025 tarihinde Esas No: 2/2927 ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuş, sonrasında 15.04.2025 tarihinde geri çekilmiştir. 02.07.2025 tarihinde ise 7552 sayılı İklim Kanunu kabul edilmiş ve 09.07.2025 tarihli, 32951 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

tüketimi, satın alınan ürünler vb....) çevreye verdiği zararın ölçüsü...” şeklinde tanımlanmaktadır³³.

Yapılan açıklamalar çerçevesinde, çalışmamızda kavram bütünlüğünü sağlamak adına, “*sera gazı*” ifadesini temel almaktayız.

F. Küresel Isınma

Esasen, dünyanın iklim sistemi basit bir mekaniğe dayanmaktadır. Buna göre, güneşten gelen enerji yer yüzünden yansarak uzaya geri döndüğünde ya da dünyanın atmosferi enerjiyi serbest bıraktığında gezegen soğumakta; ancak dünyanın güneş enerjisini emdiği veya atmosferdeki sera gazlarının, yeryüzündeki ısının uzaya yayılmasını engellediği durumlarda gezegen ısınmaktadır. İşte atmosferdeki bu sera gazlarının, ısının uzaya geri dönmesini önlemesiyle birlikte küresel ısınma gerçekleşmektedir³⁴.

Doktrinde ise küresel ısınma “*Sanayi devriminden beri, özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma, tarımsal etkinlikler ve sanayi süreçleri gibi çeşitli insan etkinlikleri ile atmosfere salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimlerindeki hızlı artışa bağlı olarak, şehirleşmenin de etkisiyle doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi sonucunda, yeryüzünde ve atmosferin alt katmanlarında (alt ve orta troposfer) saptanan sıcaklık artışı*” şeklinde tanımlanmaktadır³⁵.

Küresel ısınmanın en temel sebeplerinden birini ise, fosil yakıt kullanımı oluşturmaktadır. Fosil yakıtlar, enerji üretiminde çoğunlukla kullanılmakta olup; petrol, kömür³⁶, doğal gaz gibi oluşumu yüzyıllar süren kaynaklardır. Bunlardan genellikle sanayi alanında, elektrik üretiminde ve

33 <https://csb.gov.tr/ss/iklim-degisikligi>, E.T. 21.09.2024.

34 **Kaya**, s. 170; **Demirci**, s. 203.

35 **Türkeş**, s. 32.

36 Kömür konusunda dünyanın en büyük rezervine Çin sahiptir. Dolayısıyla Çin’de enerji ihtiyacı çoğunlukla kömür üzerinden karşılanmaktadır ve bu durum ciddi çevre felaketlerine sebep olmaktadır. Öyle ki Çin’deki karbondioksit emisyonunun Dünya emisyonuna oranı %15’dir. Ülkedeki sera gazı emisyonun %80’inin ise, kömür yanması sonucu oluştuğu ifade edilmektedir, (**Karabıçak/Armağan**, s. 205).

ulaşım sektöründe faydalanılması ise, fosil yakıt kullanımını ekonomi açısından ciddi bir ihtiyaç kalemi³⁷ haline getirmektedir³⁸. Enerji ve ekonomi arasındaki bağlantının son derece güçlü olması, gelişmiş ülkelerin ulaşmış oldukları refah seviyesinin kaynağının da enerji olduğu sonucunu ortaya koymaktadır³⁹. Öyle ki iklim üzerine çalışmalar yürüten birçok araştırmacı tarafından sera gazı etkisinin temel nedeninin, insanoğlu kaynaklı olduğu kabul edilmekte; insanların, üretim ve tüketim faaliyetlerinin sonucunda meydana gelen karbondioksit ve benzeri gazların bu etkiye sebep olduğu belirtilmektedir⁴⁰. Bu bağlamda meydana gelen emisyonlar, belirli bir kirleticiden yayılmakta ve zararlı çevresel etkilere sebep olmaktadır⁴¹.

II. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER VE TÜRKİYE’NİN TUTUMU

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

İklim değişikliğinin insan hayatı üzerinde gerek doğrudan gerekse dolaylı şekilde zararlı etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda devletlerin, iklim değişikliğinin anılan zararlı etkileri karşısında uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan ve öngörülebilir zararları önleme yönünden yükümlülüğu söz konusudur⁴².

-
- 37 Enerji ihtiyacı her ülke tarafından farklı yollarla giderilmektedir. Buna karşın, her ülkenin eşit şekilde enerji kaynağına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, bazı ülkeler fosil yakıt kaynaklarına sahip olmalarına rağmen, bu kaynaklara ulaşma ve onları işleme açısından sorunlar yaşamakta; başka ülkeler ise, yeterli kaynaklara sahip olmamaları sebebiyle fosil kaynak ithalatı neticesinde dışa bağımlı hale gelmektedir. Fosil kaynakların tükenir nitelikte olması, alternatif enerji kaynaklarına yönelimi arttırmıştır, (Deren **Fırat/Yılsav Hoca/Kutluhan Bozkurt**, “Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Yenilenebilir Enerji ve Türkiye”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, 2021, s. 744-745).
- 38 Hakan **Akay/Filiz Giray/Mikail Kar**, “Fosil Yakıtlara Verilen Sübvansiyonların Sosyal ve Ekonomik Etkileri: OECD Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 22, 2021, s. 353.
- 39 İsmet **Akova**, “Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı”, Coğrafya Dergisi, S. 11, 2003, s. 48; **Koçum/Güneren Genç**, s. 1028 vd.
- 40 **Kaya**, s. 170; **Fırat/ Hoca/Bozkurt**, s. 745; **Demirci**, s. 204.
- 41 Wilfried **Erbguth/Sabine Schlacke**, Umweltrecht, 3. Auflage, Nomos, Baden-Baden 2016, s. 200; Horst **Schlemminger/Holger Wissel**, (Edits), German Environmental Law for Practitioners, Hollanda 1996, s. 59.
- 42 Merve **Alçık Engürülü**, “AİHM’in Çevre İctihadının İklim Değişikliği Davalarına Uygulanabilirliği”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 72, S. 3, 2023, s. 1010. İklim koruma hukukunun gelişimi için bkz. **Bozkurt/Bozkurt**, s. 185 vd. Konu

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de çevrenin korunmasını kamu yararı olarak değerlendirmekte, dolayısıyla da hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açısından sınır kabul etmektedir. Bir kamu yararı olarak çevrenin korunması; mülkiyet veya özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının sınırını teşkil edebilmektedir. Çevreyi korumak adına alınacak önlemler ise, öncelikli olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf olan devletlere aittir. Bu kapsamda AİHM de çevrenin korunması adına alınacak önlemler hususunda AİHS'ne taraf devletlere geniş takdir yetkisi tanımaktadır⁴³.

Konuya ilişkin olarak Hollanda Yüksek Mahkemesi tarafından karara bağlanan bir uyuşmazlıkta⁴⁴, Hollanda/Amsterdam merkezli, çevreci bir vakıf olan “*Urgenda Foundation*” tarafından Hollanda hükûmetine karşı dava açılmıştır. Söz konusu dava kapsamında davacı, Hollanda hükûmetinden küresel iklim değişikliğini önlemek adına daha fazla önlem alınmasını talep etmiştir. Bu bağlamda Lahey'deki ilk derece mahkemesi⁴⁵, Hollanda hükûmetinin sera gazı emisyonun azaltılması yönündeki mevcut taahhüdünü, Birleşmiş Milletlerin küresel sıcaklık artışının kontrol altında tutulması yönündeki hedefi açısından adil katkı sağlama noktasında yetersiz bulmuştur. İlk derece mahkemesine göre, “*iklim değişikliğinin sonuçlarının ciddiye ve iklim değişikliğinin meydana gelme riskinin büyüklüğü*” sebebiyle devletin iklim değişikliğini azaltıcı önlemler alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu bağlamda mahkeme, azaltımın ne şekilde yapılacağına ilişkin olarak bir yükümlülük belirtmemiş olmasına karşın; emisyon ticareti ve vergisel önlemler alınması gibi hususlarda önerilerde bulunmuştur. İlk derece mahkemesi tarafından verilen karar, Hollanda

doktrinde “*kuşaklararası eşitlik ilkesi*” açısından da incelenmiştir. Anılan ilkeye göre, gelecekteki hiçbir kuşağın günümüzdeki kuşaklardan daha kötü koşullarda yaşıyor olmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, zaman geçtikte mevcut refah seviyesi azalmamalı; ekosistemin tüm çeşitliğinin gelecek nesillere aktarılması, yaşamsal faaliyetlerin gelecek nesiller açısından da sağlıklı, güvenli, temiz, sürdürülebilir mahiyette olmasının sağlanması ve sonuç olarak her neslin geçmişin mirasının eşit mirasçısı konumunda olması hedeflenmektedir, (Alara **Göbeloğlu**, “Gelecek Nesil Hakları Perspektifi ve İklim Davaları”, Küresel Isınma ve İklim Koruma Hukuku, Editör, Kutluhan Bozkurt, Legal Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 35).

43 **Alık Engürülü**, s. 1013.

44 Supreme Court of the Netherlands, Karar Sayısı: 19/00135, 20.12.2019, (<https://climatecasechart.com/>, E.T. 06.01.2024.).

45 The Hague District Court, Karar Sayısı: C/09/456689/HA ZA 13-1396, 24.06.2015, (<https://climatecasechart.com/>, E.T. 06.01.2024.).

Yüksek Mahkemesi tarafından AİHS m. 2 (“Yaşam Hakkı”) ve m. 8 (“Özel ve Aile Hayatına Saygı”) kapsamında incelenerek onanmıştır⁴⁶.

Keza AİHM’in 09.04.2024 tarihli ve 53600/20 sayılı kararında⁴⁷; İsviçre yasalarına göre iklimin korunmasını teşvik etmek ve bunu uygulamak amacıyla kurulan “Verein Klima Seniorinnen” yaş ortalaması 73 olan iki binden fazla üyeye sahip bir dernek olup, ilk sıradaki davacı konumdadır. Ses getiren bu güncel kararda; davacı dernek, üyelerinin iklim değişikliğinden etkilenen en savunmasız gruba dahil olduğunu, öyle ki yaşlı kadınların yaşamlarının ve sağlıklarının sıcak hava dalgalarından, nüfusun geri kalanına göre daha fazla etkilendiğinin kanıtlandığını, sıcak hava dalgalarının sıklığında ve süresinde öngörülen artış nedeniyle bu olumsuz etkilerin zamanla daha da kötüleşeceğini ileri sürmüştür. Özetle ifade etmek gerekirse, davacı dernek, ulusal emisyon azaltım hedeflerinin yetersiz olmasının; İsviçre Anayasası’na “sürdürülebilirlik ilkesi” (m. 73), “ihtiyatlılık ilkesi” (m. 74 § 2) ve “yaşam hakkı” (m. 10) kapsamında aykırılık oluşturduğu, bununla birlikte AİHS’in yaşam, sağlık ve fiziksel bütünlük haklarını (m. 2 ve m. 8) ihlal ettiğini ve uluslararası hukukla uyumsuz olduğunu, ayrıca yetkililer tarafından alınan azaltım tedbirlerinin de yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Derneğe göre; devletin, söz konusu özel durumu ve risk düzeyini dikkate alarak gerekli düzenleyici çerçeveyi oluşturma ve bu kapsamdaki yasal düzenlemeleri yürürlüğe koyma görevi bulunmaktadır. Yargılama neticesinde, AİHM, İsviçre’nin davacı derneğe masraf ve harcamalar için 80.000 Euro ödemesine hükmetmiştir. Bu noktada, davacı derneğin maddi ve manevi tazminat talebi bulunmadığından sadece masraf ve harcamalar (“cost” ve “expenses”) için davacıya ödeme yapılmasına karar verilmiştir.

AİHM’nin Norveç ve Greenpeace arasında görmüş olduğu 28.10.2025 tarihli ve 34068/21 sayılı karar⁴⁸; iklim değişikliğinin, bireylerin yaşamları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri üzerinde yarattığı ciddi olum-

46 Doktrinde AİHM’nin konuya ilişkin kararlarında; “çevre merkezli değil, insan merkezli bir çevre hakkı” anlayışını benimsediği tespiti yapılmıştır, (Nihan **Yancı Özalp**, “İklim Krizi, TBMM ve Anayasa Mahkemesi”, İklim Krizi ve Hukuk, Editörler, Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk/Kutluhan Bozkurt/Duygu Kulaç, Legal Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 40); İklim değişikliği davaları açısından kıtalar göre örnekler için bkz. **Göbeloğlu**, s. 49 vd..

47 <https://www.klimasenorinnen.ch/dokumentel/>, E.T. 20.07.2024.

48 [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%2234068/21%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-245561%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%2234068/21%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-245561%22]}), E.T. 28.02.2026.

suz etkilerinden etkin bir şekilde korumaları gerekliliğini konu edinmektedir. Taraflar arasındaki uyumsuzluğun özü; petrol aramaya ilişkin ruhsatlandırma sürecinde çevresel etki değerlendirmesiyle ilgili karar almada eksiklikler olduğu iddiasıdır. AİHM’ne göre bir devlet iklim değişikliği açısından potansiyel olarak zararlı bir faaliyete izin vermeden önce; yeterli, süresinde, kapsamlı, bilimsel verilere uygun ve güvenilir bir şekilde çevresel etki değerlendirmesi yapmalıdır. Bununla birlikte bahse konu kararda devletin genel iklim politikasından ziyade petrol ruhsatı verilmesine ilişkin sürecinin yeterliliği tartışılmaktadır. Bu bağlamda verilen kararda ruhsatlandırma sürecinde usuli eksiklikler bulunsa da söz konusu eksikliklerin kendiliğinden bir ihlal sebebi olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu davada, devletin genel iklim politikasının yetersizliği değil; belirli bir alandaki karar alma süreci göz önünde bulundurulmuş ve ihlal olmadığı yönünde karar verilmiştir⁴⁹.

Türkiye’de ise, iklim aktivistleri Ela Naz Birdal, Seren Anaçoğlu, Atlas Sarrafoğlu tarafından açılan ve özetle iklim krizinin temel hak ve özgürlükler üzerinde ciddi etkileri bulunduğu dayandırılan davaya ilişkin olarak verilen kararda “...uyumsuzlukta konu edilen Ulusal Katkı Beyanı’nın, Paris İklim Anlaşması kapsamında, anılan anlaşmanın bir parçası olarak, anlaşmada yer verilen taahhüdün yerine getirilmesine ilişkin bir belge olduğu, tek başına iç hukukta etki eden bir yanının olmadığı, iç hukukta bu beyan kapsamında bir düzenleme yapılacağına ilişkin bir taahhüt niteliği taşıdığı...” belirtilmiş, bu bağlamda idari işlem olmadığı, dolayısıyla da idari işlemin iptaline konu edilemeyeceği yönünde⁵⁰ hüküm kurulmuştur⁵¹.

49 Karara göre devletlerin konuya ilişkin takdir yetkisi mutlak mahiyet taşımamaktadır. Bu noktada önem arz eden unsur, uygun bir karar alma sürecinin uygulanıp uygulanmadığıdır. Kararın “*Verein Klima Seniorinnen*” ile karşılaştırılmasına ilişkin olarak ayrıca bkz. Elif Naz Némec, The ECtHR in Greenpeace Nordic and Others v. Norway: No Violation but a Step Forward for Climate Accountability, <https://www.ilaw.cas.cz/en/research-and-projects/class/our-comments.html>, E.T. 06.03.2026.

50 <https://www.iklimhaber.org/turkiyenin-ilk-iklim-davasini-danistay-incelemeden-reddetti/>, E.T. 20.07.2024.

51 Türkiye’de açılmış iklim değişikliği davalarının; devletlerin mevcut çevre koruma rejimlerinden ayrılarak çevrenin daha az korunmasına neden olabilecek mevzuat değişikliklerinin yanı sıra eylem veya işlemlerde bulunmasını da yasaklayan temel bir prensip olarak açıklanan “gerilememe ilkesi” kapsamında incelemesi için bkz. Elif Naz Némec, “Marmara Gölü ve Ötesi: Bir İklim Davası Olarak Gerilememe İlkesi”, Küresel Isınma ve İklim Koruma Hukuku, Editör, Kutluhan Bozkurt, Legal Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 70 ve 77 vd.

B. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)

İklim değişikliği dikkate alınarak 1992 yılında düzenlenen Rio Yeryüzü Zirvesi'nde "*Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*"⁵² (BMİDÇS) imzalanmıştır. Adı geçen Sözleşme'nin temel hedefi; atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, iklim sistemine insan kökenli müdahaleyi önleyebilecek bir düzeyde sabitlenmesi olmasına karşın; BMİDÇS bu konuda herhangi bir bağlayıcı hedef veya zamanlama içermemektedir⁵³. Öyle ki BMİDÇS m. 2 kapsamında Sözleşme'nin amacı "... atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir düzeye ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dahilinde ulaşılmalıdır." şeklinde ve son derece geniş mahiyette kaleme alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti BMİDÇS'ye 24.05.2004 tarihi itibarıyla taraf olmuştur. BMİDÇS dahilinde ülkelerin konumlandırıldıkları yerler, faydalanabilecekleri fonlar açısından da önem taşımaktadır. Örneğin Türkiye, BMİDÇS dahilindeki konumu itibarıyla Küresel Çevre Fonu kapsamında desteklenmesine karşın; Yeşil İklim Fonu'ndan yararlanamamaktadır⁵⁴. Türkiye, BMİDÇS kapsamında "*kendine özgü*" bir konumda yer almaktadır. Buna göre; Türkiye, Ek-I dahilinde olup da geçiş ekonomisinde olmayan ve özel durumu kabul gören bir ülkedir⁵⁵.

BMİDÇS'nin iki uygulama aracı bulunmaktadır. Bunlar, 2020 yılına kadar Kyoto Protokolü ve 2020 yılı sonrasında Paris Anlaşması'dır⁵⁶. Aşağıda her iki uluslararası metne ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

52 Türkiye BMİDÇS'ye 21.10.2003 tarihli ve 25266 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 16.10.2003 tarihli, 4990 sayılı Kanun ile uygun bulma suretiyle 24 Mayıs 2004'te katılmıştır.

53 **Kaya**, s. 173-174.

54 "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33>, E.T. 31.01.2024.

55 "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>, E.T. 02.02.2024.

56 "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>, E.T. 02.02.2024; Mehmet **Öztürk**/Arzu **Öztürk**, "BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları", Ömer Halisdemir Üniversitesi, C. 12, S. 4, 2019, s. 535 vd. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. "*C. Kyoto Protokolü*" ve "*D. Paris Anlaşması*" başlıkları.

C. Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü⁵⁷ BMİDÇS'nin bir parçası ve ilk uygulama aracı olup küresel ısınma ve enerji kaynaklı sera gazı emilimini engellemek için atılan adımların başında gelmektedir. Kyoto Protokolü, sera etkisinde bulunan bütün gazların kısıtlanmasını öngören uluslararası bir belge mahiyetindedir. Bu bağlamda Kyoto Protokolü ile BMİDÇS'nin amacının gerçekleştirilmesine ilişkin somut ve bağlayıcı yükümlülükler getirilmiştir⁵⁸. Her ne kadar Kyoto Protokolü ile dönem şartları içerisinde ilerici olarak kabul edilebilecek esnek bir mekanizma kabul edilmiş olsa da ilgili tüm devletlerin iklim korumasına katılımının sağlanamaması Kyoto Protokolü açısından ciddi bir zaaf oluşturmuştur⁵⁹.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 26.08.2009 tarihinde Kyoto Protokolü'ne taraf olması Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: "...Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele konusunda atılacak adımların netleştirilmesi yönündeki ilk adım olarak, 1997 yılında kabul edilmiş ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Protokolde belirlenen azaltım hedefine ulaşmak için geliştirilen esneklik mekanizmaları ve uyumsuzluk halinde uygulanacak yaptırımlar Kyoto Protokolü'nü diğer uluslararası çevre sözleşmelerinden farklı kılan en önemli özellikler arasında sayılmaktadır. Kyoto Protokolü, Ek-I taraflarına sayısallaştırılmış emisyon azaltım hedefi belirten ilk uluslararası anlaşmadır... Kyoto Protokolü oluşturulduğunda BMİDÇS tarafı olmayan Türkiye, EK-I Taraflarının sayısallaştırılmış sera gazı emisyon sınırlamalarının veya azaltım yükümlülüklerinin tanımlandığı Protokolün EK-B listesine dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Kyoto Protokolü'nü kapsamında sayısallaştırılmış emisyon azaltım taahhüdü Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemindeki (2012-2020) azaltıma yönelik olarak kabul edilen Doha Değişikliği Türkiye için yükümlülük getirmemektedir."⁶⁰

57 Türkiye; 5386 sayılı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun'un 5.02.2009'da TBMM tarafından kabul edilmesi ve 13.05.2009 tarihli ve 2009/14979 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı üzerine, 26.08.2009 tarihinde Kyoto Protokolü'ne taraf bir devlet haline gelmiştir.

58 **Kaya**, s. 174-175; **Schnittker**, s. 67; **Bozkurt/Bozkurt**, s. 186.

59 **Palme**, s. 6; Micheal **Finus**, Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu mu Yoksa Umut Verici Kavramlar mı?, Çeviren, Billur Engin, Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, 2010, s. 31 vd.; **Demirci**, s. 208.

60 <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35>, E.T. 31.01.2024.

Kyoto Protokolü dahilinde; taraf devletlerin, kendi ülke sınırları kapsamında alacakları bazı politika ve önlemler öncelikli olacak şekilde, yükümlülüklerini daha düşük maliyetlerle ve ulusal sınırlarının dışında yerine getirmelerini sağlayacak esneklik mekanizmaları da kabul edilmiştir. Söz konusu esneklik mekanizmalarından biri de emisyon ticaretidir⁶¹.

Emisyon ticaret sisteminin, zorunluluk teşkil edecek şekilde, Türkiye’de de kurulması planlanmaktadır. Bu bağlamda İklim Kanunu m. 2/g uyarınca emisyon ticaret sistemi, “[S]era gazı emisyonlarına bir üst sınır belirlenmesi ilkesine dayalı olarak çalışan ve tahsisatların alınıp satılması suretiyle sera gazı emisyonu azaltımını teşvik eden ulusal ve/veya uluslararası piyasa temelli mekanizma...” olarak açıklanmakta olup, İklim Kanunu m. 9 vd. emisyon ticaret sistemine ayrılmıştır.

Kyoto Protokolü m. 17 kapsamında da emisyon ticaret sistemine atıfta bulunmaktadır. Buna göre taraf devletlerin, Kyoto Protokolü m.3’te yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesi için emisyon ticaretine katılmaları desteklenmekte olup, emisyon ticareti vasıtasıyla m. 3’te ifade edilen sınırlandırma ve azaltım yükümlülüklerinin sağlanabilmesi için gerçekleştirilecek bölgesel etkinliklerin de önceliklendirilmesi amaçlanmaktadır.

D. Paris Anlaşması

Kyoto Protokolünün uygulanmasının 2020 yılında sona erecek olması sebebiyle bundan sonraki sürece ilişkin bir düzenlemenin getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, 12.12.2015 tarihinde mevcut BMİDÇS’ye taraf olan tüm devletlerin katılımıyla Paris Anlaşması kabul edilmiş olup, uluslararası iklim rejiminde yeni bir dönem başlamıştır. Anlaşma kapsamında iklim değişikliğinin kontrol altında tutulabilmesi için emisyon azaltımının sağlanması amacıyla ülkelerin taahhüt ettikleri “Niyet Edilen Ulusal Katkı” (INDC) paylarını gerçekleştirilmesi önceliklendirilmiştir. Bu amaçla maddi kaynakların oluşturularak doğru şekilde yönetilmesi, gerekli ülke ve alanlara aktarılması öncelikli hale getirilmiştir. Dolayısıyla iklim değişikliğinin etkilerine diğerlerine nazaran daha fazla maruz kalan ülkelerin daha sağlıklı ve güçlü adımlar atabilmesine olanak tanınmıştır. Paris Anlaşması dahilinde, fosil yakıt kullanımı azaltılarak yenilenebilir enerjiye yönelmesi önceliklendirilmiş olup gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarının düşürülmesine öncülük etmesi, bu bağlamda maddi destek sağlaması ve gelişmekte olan ülkelerin sera gazı azaltımı hususunda teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda ülkelerin ayrı

61 F. Müge **Algan**, “Emisyon Ticareti Sistemini Kim Yönetiyor?”, Mülkiye Dergisi, C. 35, S. 273, 2011, s. 84.

ayrı eylem planlarını oluşturması ve küresel ısınmanın önlenmesi için yapabileceği katkıları düzenli şekilde raporlaması gerekmektedir⁶². Paris Anlaşması temelde bağlayıcı bir çerçeve oluşturmasına rağmen, herhangi bir özel mahiyette bireysel yükümlülük içermemektedir. Bir başka anlamıyla, Paris Anlaşmasına taraf olan devletlerin bireysel olarak, somut taahhütleri bulunmamaktadır⁶³.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Paris Anlaşmasına taraf olması ve bu kapsamdaki yükümlülükleri Dış İşleri Bakanlığı tarafından şu şekilde açıklanmaktadır⁶⁴: Türkiye tarafından, 20.09.2015 tarihinde, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Sekretaryası'na, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarında %21'e varan artıştan azaltım hedefini içeren “*Niyet Edilen Ulusal Katkı (INDC)*” beyanı sunulmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin Paris Anlaşması'na henüz taraf olmaması sebebiyle, söz konusu beyan “*niyet edilen*” olarak adlandırılmıştır. New York'ta 22.04.2016 tarihinde düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde ise Türkiye Paris Anlaşması'nı 175 ülke ile birlikte imzalamış ve gelişmekte olan bir ülke olarak hareket ettiğini ulusal beyanında vurgulamıştır. Paris Anlaşması'nın, 7.10.2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Türkiye tarafından onaylanmasıyla birlikte, iç hukuk süreci tamamlanmış olup, 11.10.2021 tarihinde onay belgesi ve ulusal beyan, Birleşmiş Milletler Sekretaryası'na sunulmuştur. Aynı yıl içinde, 2053 yılı için “*net sıfır emisyon*” hedefi kamuoyuna açıklanmıştır. Paris Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin kuralların belirlendiği Paris Anlaşması Çalışma Programı (Kural Kitabı), 31.10.2021 ile 13.11.2021 tarihleri arasında Birleşik Krallık'ın Glasgow kentinde düzenlenen 26. Taraflar Konferansı'nda (COP26) kabul edilmiştir. Bu gelişme, 2020 sonrası dönemde Paris Anlaşması'na işlevsellik kazandırmış ve küresel iklim rejiminin temel çerçevesini oluşturmuştur. Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde gerçekleştirilen 27. Taraflar Konferansı (COP 27) dahilinde, kayıp ve zarar mekanizması ile iklim değişikliğine uyum finansmanı, görüşülen başlıca konular arasında yer almıştır.

Dubai'de gerçekleştirilen 28. İklim Değişikliği Konferansında, küresel ölçekte fosil yakıtlardan kademeli olarak uzaklaştırılması ve yenilenebi-

62 Kaya, s. 182 vd.; Schnittker, s. 68-69; Bozkurt/Bozkurt, s. 187-188.

63 Walter Franz, Grundzüge des Klimaschutzrechts, 3. Auflage, Erich Schmidt, Berlin 2022, s. 47; Ataç, s. 11-12.

64 <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, E.T. 31.01.2024.

lır enerjiye geçişin hızlandırılması görüşülen önemli konular arasında bulunmaktadır⁶⁵. Bakü’de düzenlenen 29. İklim Değişikliği Konferansı dahilinde ise, iklim finansmanın önceliklendirildiği görülmektedir⁶⁶. Be-zilya’nın Belém kentinde düzenlenen 30. İklim Değişikliği Konferansı önceki konferanslarının ana gündem maddelerinin yanı sıra Amazonlar ve ormansızlaşmayla mücadeleyi konu edinmiştir⁶⁷. Türkiye ise Antalya’da düzenlenecek 31. İklim Değişikliği Konferansı’nın ev sahibi olacaktır⁶⁸.

E. Değerlendirmeler

Türkiye Cumhuriyeti, muhtelif kaygılar sebebiyle zaman zaman mesafeli bir yaklaşım sergilese de genel olarak uluslararası toplumun atması olduğu adımları takip etmektedir. Öyle ki, Birleşmiş Milletler Anlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi kabul edilmiş olup, Avrupa Konseyi’nin kurucuları arasında yer alınmıştır. Aynı yaklaşımın bir sonucu olarak, 04.11.1950 tarihinde hazırlanan ve 03.09.1953’te yürürlüğe giren AİHS, 10.03.1954 tarihli ve 6366 sayılı Kanun ile onaylanmıştır⁶⁹.

Bununla birlikte, mevcut kaygıların çoğunlukla ekonomik temelli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, uluslararası platformda hukuki olarak verilen her taahhüdün mali karşılıkları olduğu bir gerçektir. Ancak aynı ekonomik kaygılar, gelişmiş ülkelerde de bulunmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede küresel çözümler gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle Avrupa Birliği tarafından uygulanması olası ekonomik yaptırımlardan kaçınmak ve dahası sağlanan desteklerden faydalanabilmek, Türkiye’de İklim Kanunu başta olmak üzere, yasal düzenlemelerin hazırlanmasını hızlandırmıştır.

Bu bağlamda ifade edilmelidir ki, iklim değişikliğinin yol açtığı olumsuz etkilerin azaltılması, yalnızca İklim Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle sağlanabilecek bir hedef değildir. Bu amaç, daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmalı ve farklı hukuk alanlarını kapsayan mevzuatlarda yapılacak düzenleme ve değişikliklerle desteklenmelidir. Zira; iklim değişikliğinin

65 <https://egitimdb.csb.gov.tr/>, E.T. 20.10.2025.

66 <https://www.un.org/en/climatechange/cop29>, E.T. 20.10.2025.

67 <https://iklim.gov.tr/cop30-brezilyada-basliyor-haber-4571>, E.T. 03.03.2026.

68 <https://iklim.gov.tr/cop31-in-donem-baskani-da-ev-sahibi-de-turkiye-oldu-haber-4587>, E.T. 03.03.2026.

69 Fatih Çınar, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Düzenlenen Haklar ve Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 1, 2022, s. 105. AİHS’in iç hukuk sistemimizdeki yerinin detaylı değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Tekin Akılhoğlu, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 44, S. 3, 1989, s. 155-173.

etkileri, toplumsal yaşamın hemen her alanında hissedilmektedir. Örneğin Japonya’da 01.06.2025 tarihinde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında yapılan değişiklikle⁷⁰, çalışanların 31 °C'nin üzerindeki ortamlarda (veya ıslak termometre sıcaklığı 28 °C ya da üzerinde olan ortamlarda) uzun süre çalıştıkları durumlarda sıcak çarpmasını önleme yönünde tedbirlerinin alınması zorunlu kılınmıştır⁷¹. Öyle ki *Bozkurt*’un tespitlerine göre, benzer düzenlemeler Birleşik Arap Emirlikleri, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde de bulunmaktadır⁷². Bu bağlamda Türk Hukuk sisteminde de 6331 sayılı Sağlık ve Güvenliği Kanunu m. 4 dahilinde aşırı sıcaklık koşullarından kaynaklı risklerin önlenmesi işverenin sorumluluğunda kabul edilebilecek olup, ilgili mevzuatların birbirini destekler mahiyette güncellenmesi ve özellikle inşaat, madencilik, tarım gibi sektörler açısından ikincil mevzuat düzeyinde de olsa düzenleme yapılması gerekmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu husus, işveren konumundaki tacirin ve TTK m. 553 çerçevesinde gerekli şartların (hukuka aykırı eylem, zarar, kusur, uygun illiyet bağı) oluşması halinde kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerin ve tasfiye memurlarının da hukuki sorumluluğunu meydana getirebilecektir.

III. TİCARİ İŞLETME ve İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

A. Ticaret Hukuku Bağlamında Kavramsal Açıklamalar

İşletme, bir girişimci (müteşebbis) tarafından ekonomik çıkar sağlamak gayesiyle emek ve sermayenin bağımsız olarak bir araya getirilmesidir⁷³. Bu bağlamda mal ve hizmet üreten ekonomik birimler işletme olarak tanımlanmaktadır. Türk hukuk sisteminde de 6762 sayılı TTK’nın yürürlüğe girmesiyle, hem teknik-ekonomik birimler hem de hukuki birimler açısından “işletme” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, 6762 sayılı TTK döneminde doktrinde ortaya konulan sınıflandırma; işletmelerin küçük, orta ve büyük şeklinde üç gruba ayrıldığı, küçük işletmelerin esnaf işletmesi, orta ve büyük işletmelerin ise ticari işletme olduğu yönündeydi⁷⁴.

70 bkz. 08.06.1972 tarihli ve 57 sayılı Japon Endüstriyel Güvenlik ve Sağlık Kanunu, m. 612.

71 <https://www.weforum.org/>, E.T. 20.10.2025; <https://www.aa.com.tr/>, E.T. 20.10.2025.

72 <https://www.aa.com.tr/>, E.T. 20.10.2025.

73 Sabih **Arkan**, Ticari İşletme Hukuku, 29. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2023, s. 26; Yaşar **Karayalçın**, Sistemler ve Hukuk Açısından Büyük İşletme, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s. 37.

74 **Karayalçın**, s. 37.

Ticari işletme, işletme iktisadı bilimi kapsamındaki işletmeden farklıdır. Zira işletme iktisadına göre işletme, mal ve/veya hizmet üretimi amacıyla üretim faktörlerinin bir araya getirildiği ekonomik birimdir. Buna karşın ticari işletme, bilişim ve iletişim sektörlerini de içine aldığından çok daha geniş bir alanı kapsar mahiyettedir⁷⁵.

Türk ticaret hukuku sistemi açısından temel kavram “*ticari işletme*” olarak kabul görmektedir. Öyle ki kanun koyucu, ticari iş kavramında da olduğu üzere, muhtelif kavramları tanımlamak için ticari işletmeyi kullanmaktadır⁷⁶. Bu kavram, TTK m. 11/1 kapsamında “... *esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletme...*” olarak açıklanmaktadır. Ticari işletme, 6762 sayılı TTK döneminde kanun koyucu tarafından tanımlanmamış; bunun yerine ticarethane, fabrika ve ticari şekilde işletilen diğer müesseselerin ticari işletme oldukları ifade edilmiştir. Bu dönemde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından verilen 23.01.2002 tarihli ve E. 2002/4-12, K. 2002/6 sayılı kararda “... *TTK’da düzenlenen bütün hususlar ticari iştir. Bunun gerekçesi ise, TTK’da düzenlenen hususlar esas itibarıyla bir ticari işletmeyle ilgilidir...*” açıklaması yer almaktadır⁷⁷. 6102 sayılı TTK bağlamında ise, sayılanların ticari işletmenin biraz da eskimiş görünüş şekilleri olduğu, başlıca türleri olmadığı belirtilmektedir⁷⁸. Ticari işletmenin tanımı da dikkate alınarak doktrinde yapılan açıklama; her ticari işletmenin özde bir işletme olmasına karşın, her işletmenin bir ticari işletme olmadığı; zira, esnaf işletmesinin de (ekonomik

75 Sami **Karahan**, “Ticari İşletme ve Tacir Kavramları ile İlgili 6102 Sayılı Ticaret Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 18, S. 2, 2012, s. 4.

76 Örneğin; ticari hükümlerin (TTK m. 1), tacirin (TTK m.12), ticari davaların (TTK m. 4) tanımlanmasında ticari işletme kavramından hareket edilmektedir, (Hüseyin **Ülgen/Mehmet Helvacı/Arslan Kaya/Fusun Nomer Ertan**, Ticari İşletme Hukuku, Vedat, 8. Baskı, İstanbul 2022, s. 83). Alman Ticaret Kanunu (HGB) §1 (1) kapsamında ise; bu kanun anlamında tacirin, ticari işletme işleten kişi olduğu açıklaması yapıldıktan sonra, §1 (2) dahilinde, ticari işletmenin, her türlü ticari faaliyeti kapsadığı ancak işletmenin niteliği veya kapsamının ticari usullere göre düzenlenmiş bir işleyişi gerektirmediği durumlarda bu işletmenin ticari işletme sayılamayacağı belirtilmektedir.

77 Rıza **Ayhan/Hayrettin Çağlar/Mehmet Özdamar**, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, Yetkin, 14. Baskı, Ankara 2021, s. 15, dn. 24.

78 **Gerekçe**, TTK m. 11.

anlamda) bir işletme olmasına rağmen ticari işletme sayılamayacağı⁷⁹ yönündedir⁸⁰.

Konuya ilişkin bir diğer kavram olan “*Ticari iş*” ise temelde ticari işletmeler dahilinde gerçekleştirilmektedir. Bu kavram hem günlük hem de teknik çerçevede kullanılmaktadır. Günlük kullanımda, ticari iş kavramının çerçevesini belirleyen açık bir yasal düzenleme mevcut değildir. Ancak, doktrinde, mevzuattaki bazı hükümlerden yola çıkılarak, ticari amaçla gerçekleştirilen faaliyetlerin işaret edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda, kazanç sağlamaya yönelik faaliyetlerin ticari iş olduğu ifade edilebilir. İktisadi açıdan ise, üretim ve tüketim faaliyetlerinin kazanç elde etme gayesiyle ifası halinde, ticari olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu noktada, faaliyeti kimin gerçekleştirdiği, ticari işletmenin mevcudiyeti, faaliyetin işlem ya da eylem şeklinde ortaya çıkıp çıkmadığı gibi hususlar kural olarak önem arz etmemektedir⁸¹.

Hukuki çerçevede ticari iş ise, TTK m. 3 ve m. 19 çerçevesinde açıklanmaktadır. TTK m. 3 uyarınca, “*TTK’da düzenlenen tüm hususlar ile bir ticari işletmeyi ilgilendiren tüm işlem ve fiiller*” ticari iştir. TTK m. 19 ise, “*ticari iş karinesi*”ni konu edinmektedir. Adı geçen düzenleme uyarınca “*Bir tacirin borçlarının ticari olması asıldır. Ancak, gerçek kişi olan bir tacir, işlemini yaptığı anda bunun ticari işletmesiyle ilgili olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya işin ticari sayılmasına durum elverişli olmadığı takdirde borç adi sayılır.*” Ayrıca hükmün devamı, “*Taraflardan yalnız biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmeler, Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, diğeri için de ticari iş sayılır.*” şeklindedir⁸².

TTK m. 3 çerçevesinde ticari işin tespiti açısından ticari işletme temel alınmıştır. Bu bağlamda ticari işletmeyi ilgilendiren tüm hukuki fiiller ticari iş oluşturmaktadır. Dolayısıyla, haksız fiillerin de ticari iş olması mümkündür. Konuya ilişkin yaygın örnek, bir fabrikanın atık sularının yahut çıkarmış olduğu zehirli dumanların bir ticaret şirketi tarafından işletilen seraya veya tarladaki tarım ürünlerine zarar verdiği durumda, haksız

79 TTK hükümleri kural olarak esnaf işletmeleri için uygulama alanı bulmaz. Buna karşın TTK m. 15 uyarınca esasen tacirlere özgü olan, TTK m. 20 ve 53 ile TMK m. 950/2 esnaf hakkında da uygulanır.

80 **Arkan**, s. 27.

81 Kürşat **Göktürk**, “Ticari İş Kavramı, Sınırlandırılması ve Faiz Meselesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 19, S. 2, 2015, s. 6.

82 Doktrinde bir görüş “... *TTK’daki hükümler de dahil olmak üzere ticari hüküm sayılmayı sadece bir ticari işletmeyi ilgilendiren işlem ve fiillerle ilgili olma koşuluna bağlamak ... daha isabetli görünmektedir.*” şeklindedir. Bkz. İsmail **Kırca**, “Ticari İş ve Ticari Hükme Dair”, BATİDER, C. 34, S.3, 2018, s. 15.

fiilin ticari işletmenin faaliyetleri sırasında gerçekleşmesi hasebiyle ticari iş olarak kabul edileceği yönündedir. Buna karşın tüm haksız fiiller ticari iş teşkil etmez. Ancak TTK'da düzenlenen haksız fiiller ile her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili haksız fiiller ticari iş olacaktır⁸³. Bu noktada ise, *Narbay* ve *Akkuş*, yargı kararlarında içtihat birliği olmadığına işaret ederek, “...haksız fiilden zarar görenin kişiliğinin önemli olmadığı ve zarar veren veya zarardan sorumlu olanın tacir olmasının işin ticari nitelik kazanması için yeterli olduğu...” yönünde görüş beyan etmektedir⁸⁴. Ancak haksız fiiller söz konusu olduğunda TTK m. 19/2 kapsamında ticari iş karinesi uygulama alanı bulmayacaktır. Dolayısıyla, haksız fiilin bir taraf için ticari nitelikte olmasına karşın, diğer taraf için adi nitelikte olması mümkündür. Fakat bu durumda tacir olan kişinin haksız fiilden doğan sorumluluğu ticari hükümlere göre belirlenebilecektir⁸⁵.

Yapılan açıklamalar ışığında; ticari işletmenin (dolayısıyla da ticari işin), ticari faaliyetlerin ve bu bağlamda ekonomik büyümenin TTK çerçevesindeki mikro yansımaları olduğu sonucuna varmaktayız. Bir diğer ifadeyle; ticari işletmeler bünyesinde gerçekleştirilen ticari işler, ekonomik büyümenin de temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyümenin öngörüsüz biçimde gerçekleştirilmesi, bugün bir kriz halini alan, iklim değişikliğinin temel sebeplerinden biridir.

B. Ticari İşletmelerin İklim Değişikliği Üzerindeki Etkileri

Ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla çevrenin geri planda bırakılması ekonomik sistemler ve sosyal koşullar üzerinde önemli sorunlar yaratmış olup bugün gelinen noktanın “sürdürülemez” olmasının gerekçelerindedir.

İklim Kanunu m. 3/1,a “İklim değişikliği ile mücadelede, ülkemizin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve görevli kabiliyetler ilkesi dikkate alınarak, eşitlik, iklim adaleti, ihtiyatlılık, katılım, entegrasyon, sürdürülebilirlik, şeffaflık, adil geçiş ve ilerleme yaklaşımları esas alınır.” şeklindedir. Bununla birlikte doktrinde, genel bir anlatımla, sürdürülebilirliğin belirsiz bir süre zarfında bir durum yahut sürecin sürdürülebilme

83 **Ayhan/Çağlar/Özdamar**, s. 17-18; Ali **Bozer/Celal Göle**, Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 6. Baskı, Ankara 2020, s. 39; **Kırca**, s. 11-12.

84 Şafak **Narbay**/Muhammed **Akkuş**, “Ticari İşin Niteliğinin Belirlenmesi ve Ticari İş Tüketici İşlemi Ayrımı”, Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan, İstanbul 2019, s. 840.

85 **Narbay/Akkuş**, s. 848, dn. 114; Tamer **İnal**, Ticari İşletme Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 70.

kapasitesi olduğu belirtilerek; ekolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan sonuçları olduğu ifade edilmektedir⁸⁶.

Sürdürülebilirlik kavramı İklim Kanunda tanımlanmamış olmamasına karşın, m. 3 dahilinde genel esaslar arasında zikredilmiştir. Çevre Kanunu m. 2/4 uyarınca sürdürülebilir çevre, “*Gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fizikî vb.) islahı, korunması ve geliştirilmesi süreci...*” şeklinde açıklanırken, m. 2/5’e göre sürdürülebilir kalkınma “*Bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişmeyi*” ifade etmektedir. Doktrinde ise, sürdürülebilirlik kavramına ilişkin olarak “*... kaynakların, üretimden pazarlamaya tüketimden atık yönetimine kadar devam eden tüm süreçlerde çevreye zarar vermeyecek şekilde kullanımı*” tanımı getirilmektedir⁸⁷.

İklim değişikliğinin insanlığın geleceği açısından meydana getirdiği büyük sorun, tüketicilerin de ticari işletmelerden beklentilerinde farklılıklar doğmasına sebep olmuştur. Öyle ki günümüzde birçok tüketici yalnızca bireysel istek ve ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmemekte, ticari işletmelerin faaliyetlerini çevreye duyarlı şekilde gerçekleştirmelerini de önemsemektedir⁸⁸. Bu noktada karşılaşılan yeşil pazarlama kavramı, kullanılan üretim süreçlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmaya çalışıldığı; bir diğer ifadeyle, çevreye daha az zarar veren ürün ve hizmetleri destekleyen pazarlama faaliyetleri olarak açıklanmaktadır⁸⁹. Ancak, işletmelerin esasen sürdürülebilir olmayan ürünleri için de yanlış

86 Alpagut **Yavuz**, “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 7, S. 14, 2014, s. 64-65.

87 İfakat **Balık**, “Gönüllü Sertifika Sisteminden Özel Marka Korumasına Türkiye Çevre Etiketi Hakkında Sınai Mülkiyet Kanunu Bağlamında Bir Değerlendirme”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 29, S.1, 2025, s. 361.

88 **Balık**, s. 367.

89 **Balık**, s. 368. Örneğin, düşük güçle çalışan elektrikli ev aletleri, organik gıdalar, kurşunsuz boyalar, geri dönüştürülebilir kağıtlar gibi daha yeşil ve doğa dostu ürünler özellikle tercih edilir hale gelmiştir, (Deniz Julia **Demiral**, “Greenwashing’ten Yeşil Aklamaya: Türkiye’de Yapılan Akademik Çalışmalar Üzerinden Kuramsal Bir Bakış”, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C. 23, S. 4, 2022, s. 78).

ve yanıltıcı bilgiler vermek suretiyle tüketicinin tercihlerini kötüye kullanan uygulamaları söz konusu olabilmektedir ve bunlar yeşil aklama (“*green washing*”) şeklinde tanımlanmaktadır⁹⁰.

Bir pazarlama yöntemi⁹¹ olarak da kullanılan yeşil aklama yoluyla TTK m. 54 vd uyarınca haksız rekabet⁹² meydana gelebilir. Bununla birlikte çevre etiketi sistemi kullanılarak yeşil aklama ile mücadele edilmesi amaçlanmaktadır. Çevre Etiketi Yönetmeliği⁹³ m. 4/1,b kapsamında çevre etiketi, “... yaşam döngüsü boyunca çevresel etkileri azaltılmış ürünleri teşvik etmek ve tüketicilere doğru, yanıltıcı olmayan, bilimsel temeli olan bilgi sağlamak için oluşturulmuş gönüllü bir ödüllendirme sistemini temsil eden işaret...” olarak açıklamıştır⁹⁴. Kanun koyucu, Çevre Etiketi Yönetmeliği m. 1/2 dahilinde belirttiği üzere; çevre etiketi kullanımıyla, ürün veya hizmetlerin doğal kaynak kullanımı ve ham madde aşamasından başlayarak üretim, kullanım, tüketim, geri dönüşüm gibi evrelerini de kapsayacak biçimde yaşam döngüsünün bütün süreçlerinde, ekosistemlerin bozulmasını önlemeyi, doğal kaynakların tüketiminde çevre, insan, sağlık, iklim ve doğal yaşamın üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda doktrinde yapılan açıklama da belirlenen kriterlerin

-
- 90 **Balık**, s. 368; Tüketicilerin konuya yaklaşımlarına ilişkin değerlendirmeler için bkz. Leyla **Leblebici Koşer**/Tuğba **Delice**, “Yeşile Boyama ve Yeşil Güven Arasındaki İlişkide Algılanan Yeşil Riskin ve Algılanan Tüketici Şüpheliğinin Aracılık Rolü”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 50, 2017, s. 1 vd.; **Demiral**, s. 83 vd.
- 91 Volkswagen markasının kurumsal çevreci pazarlama anlayışının temelini “*yeşil*” olarak lanse ettiği ürünlerinin çevresel faydalarına ilişkin olarak tüketicilere yanlış ve yanıltıcı temsiller sunulduğu, Amerikan Çevre Koruma Komisyonu tarafından tespit edilmiştir. Bu bağlamda marka tarafından üretilen araçlarda, emisyon salınımının ölçümü için yapılan testler boyunca normalde var olan orandan daha az salınım yapması için sahte bir yazılım kullandığı açıklanmıştır, (Naklen, Emel **Kuşku Özdemir**/Füsun **Topsümer**/Aylin **Göztaş**, “Yeşil Aklama Kampanyaları ve Medya Gündemine Yansımaları: Volkswagen Emisyon Krizinin Amerikan Basınında Sunumu”, IBAD, C. 2, S. 2, 2017, s. 361 vd.). Sosyal sorumluluğun şirketin ekonomik değeri üzerine etkileri için bkz. Işık **Özer**, Anonim Şirketlerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Adalet Yayınevi, Ankara 2022, s. 63 vd.
- 92 TTK m. 54 uyarınca “*Haksız rekabete ilişkin bu Kısım hükümlerinin amacı, bütün katılanların menfaatine, dürüst ve bozulmamış rekabetin sağlanmasıdır. (2) Rakipler arasında veya tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri etkileyen aldatıcı veya dürüstlük kuralına diğer şekillerdeki aykırı davranışlar ile ticari uygulamalar haksız ve hukuka aykırıdır.*” Yeşil yıkamanın finans sektöründeki uygulamaları için bkz. Thomas M. J. **Möllers**/Erhan **Temel**, “Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Yıkama, Bilgi Taşınabilirliği ve İyi Kurumsal Vatandaş Özelliği Unutulan Yatırımcı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 73, 2024, s. 2140 vd.
- 93 19.10.2018 tarihli ve 30570 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.
- 94 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Balık**, s. 369 vd.

yardımıyla mal ve hizmetlerin üretim, kullanım, tüketim ya da geri dönüşümlerinde çevreye duyarlı bir süreç izleyen şirketlerin ve bu şirketlerin çevre, insan, sağlık, iklim ve doğal yaşam üzerindeki olumsuz etkilerini azaltan sürdürülebilir faaliyetlerinin teşvik edildiği yönündedir⁹⁵.

Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği m. 17 kapsamında çevreye ilişkin beyanlar içeren reklamlar özel olarak düzenlenmiştir. Bahse konu düzenleme kapsamında, tüketicilerin çevre konusundaki duyarlılığını ya da bu alandaki olası bilgi eksikliğini istismar edecek şekilde reklamlar yapılmasının ve bu reklamlarda çevresel işaret, sembol ve onayların tüketiciyi aldatıcı şekilde kullanımının hukuka aykırılığı ayrıca belirtmiştir. Söz konusu reklamlarda çevresel etki konusunda sadece akademik kuruluşlarca kabul görmüş bilimsel çalışmaları temel alan bilimsel bulguların ve teknik gösterimlerin kullanımına izin verilmiş olup, ilgili mevzuat uyarınca enerji etiketlemesi zorunlu olan mallara ilişkin reklamların, enerji verimliliğine veya fiyata dair bilgileri barındırması halinde, bu malların enerji verimliliği sınıfının belirtilmesi de zorunlu hale getirilmiştir.

Üretim ve tüketim faaliyetlerini, doğal çevrenin taşıma kapasitesini dikkate almadan gerçekleştirmek çevreye ilişkin sorunların doğmasına da sebep olmaktadır⁹⁶. Sürdürülebilir bir bakış açısı; demografinin dikkate alınması ve bu yolla, tüm canlıların dünyada uyum içerisinde yaşayabilecekleri bir dengenin gözetilmesi anlamına gelmektedir. Buna karşın, hızlı nüfus artışının en temel sonuçlarından birisi de doğal kaynaklara olan talebin artmasıdır⁹⁷. Öyle ki insan nüfusu, 2015-2020 tarihleri arasında her

95 **Özer**, s. 288-289.

96 Setenay **Özdan**, “Kyoto Protokolü Kapsamında Emisyon Ticareti, Karbon Borsaları ve Türkiye’ye Yansımaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Banka ve Sigortacılık Enstitüsü, 2014, s. 5.

97 Bir görüşe göre sürdürülebilir kalkınma özünde bir çelişkilidir. Zira “... sürdürülebilir biçimde kalkınma olmaz ve eğer kalkınıyorsak bunu devamlı olarak sürdürebilmemiz mümkün değildir. Hepimiz sürdürebilir bir yaşam sürdürüyorsak, ekonomik anlamda kalkınıyor olmamız imkansızdır. Kalkınmanın ekonomik açıdan anlamı herkesin her geçen gün daha fazla mala sahip olması ya da en azından mala sahip olma gücüne sahip olmasıdır. Daha fazla üretebilmek için de ana ihtiyaçlar sermaye, hammadde ve iş gücüdür. Sermaye ve iş gücünün artışı ve limitsizliği çok tartışılabilir. Bir konu olmakla birlikte, hammaddenin sınırlı olduğu kesindir... Günlük hayatımızı ilgilendiren en önemli ham maddelerin başında petrol geliyor. Bugünkü harcamamızı hiç artırmayacak olsak, dünyadaki petrol bize iyimser bir gözle bakıldığında doksan, kötümser gözle bakılmadığında kırk yıl daha yetecek miktarda. Bu petrolü çıkartıp yakmanın iklime olan etkisini hesaba bile katmıyorum burada. Ya petrol bitince ne olacak? Tarlalarımızda yetiştirdiğimiz patates elli kuruşa alıcı bulamadan çürürken,

yıl seksen - seksen beş milyon aralığında artış göstermiştir. Bu ivme dikkate alındığında yüzyılın sonunda dünya nüfusunun yaklaşık on bir milyara ulaşması beklenmektedir⁹⁸.

Nüfusun artışı, ekonomik faaliyetlerin hızlanmasıyla da bağlantı içerisinde. Ancak ekonomik faaliyetlerdeki artış, bir diğer ifadeyle ticaret hayatının çarklarının hızlı dönmesi, mevcut ticari yapılanma içerisinde iklim değişikliğinin, bir kriz haline gelmesinin temel sebeplerinden de birini oluşturmaktadır. Öyle ki, insanın bireysel olarak iklim değişikliğine etkisi, TTK bağlamında, hukuki olarak ticari işletme statüsünde olan sanayi kuruluşlarının gerçekleştirmiş olduğu ticari işlerin etkisinin yanında oldukça düşük kalmaktadır. Keza İklim Kanunu kapsamında da ticari işletmeler önceliklendirilmiştir. Bu bağlamda emisyon ticaret sisteminin⁹⁹ kapsamına dahil olan işletmeler açısından örneğin sera gazı salınımları için izin sistemi getirilmiştir¹⁰⁰.

Küresel ısınmanın temel sebeplerinden birisi, fosil yakıt kullanımınıdır. Fosil yakıtlardan ise, genellikle enerji üretiminde ve ulaşım sektöründe faydalanılması, bunların ticari işler açısından önemli bir girdi haline gelmesine sebeptir. Bir diğer ifadeyle, ticari işlerin ve bu bağlamda ekonomik ilerlemenin, klasik şekilde ifası, çoğunlukla fosil yakıtlar üzerinden elde edilen enerjiyle gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise; ekonomik gelişmişliğin ve dolayısıyla da siyasi gücün, enerji ve temelindeki fosil yakıtlara bağımlı olmasına neden olmaktadır. Özetle; fosil yakıt kullanımı neticesinde alışılmış ve nispeten kolay şekilde üretilen enerjinin, ticari işletmelerde kullanılması ve bu vasıta ile ekonominin desteklenmesi; buna karşın,

yurt dışından iki liraya patates getirmeye petrol olmadan daha ne kadar devam edebileceğiz? Bu sadece petrol. Bir de siz varın alüminyum, demir veya bakır rezervlerini düşünün. Hadi diyelim bakır kablo yerine fiberoptik döşedik ve aynı zamanda tarlalarımızı da biyoyakıt üretmeye ayırdık. Bu durumda büyümekte olan nüfusumuz ne ile beslenecek? Şu andaki kalkınmaya dayalı hayat tarzımızı sürdürürebilmemiz artık mümkün değil. Bunu ne kadar çabuk anlarsak, sürdürülebilir kalkınmanın aslında temel aldığı kavrama daha acısız bir şekilde geçebiliriz. O kavram da sürdürülebilirliktir. Yani kaç kişi olursak olalım, dünya bizim yaşam biçimimize yeterli besin ve hammaddeyi üretebiliyorsa ve kendini yenileyerek bunu üretmeye devam ediyorsa, sürdürülebilir bir hayat yaşıyoruz demektir...” (Yücel/Kurnaz, s. 146-147).

98 Yücel/Kurnaz, s. 21.

99 Emisyon Ticaret Sistemi, İklim Kanunu m. 2/1,g kapsamında “Sera gazı emisyonlarına, net sıfır emisyon hedefine uygun bir üst sınır belirlenmesi ilkesine dayalı olarak çalışan ve tahsisatların alınıp satılması suretiyle sera gazı emisyonu azaltımını teşvik eden ulusal ve/veya uluslararası piyasa temelli mekanizma...” şeklinde tanımlanmaktadır.

100 Bkz. İklim Kanunu m. 9/3.

fosil yakıt kullanımının küresel ısınma ve dolayısıyla iklim değişikliği üzerindeki ciddi ve geri dönülemez etkileri, dengelenmesi gereken bir te-razi gibidir.

Ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu, çevre sorunlarının artmasının da sebeplerindedir. Bununla birlikte, çevre sorunları da ekonomik gelişmeyi etkilemektedir¹⁰¹. Dolayısıyla iklim değişikliğinin de bir parçasını oluşturduğu çevre sorunları, temelde kontrolsüz şekilde gerçekleştirilen ekonomik gelişmeden kaynaklanmaktadır. Ancak çevre sorunları ve bunun öze- linde iklim değişikliği; kaynak kullanımı, yatırımların çeşitlendirilmesi, istihdam sağlanması gibi hususlar göz önüne alındığında ekonomik faali- yetleri de etkilemektedir.

İklim değişikliğine karşı yürütülen çalışmaların ekonomik boyutu İk- lim Kanunu'nda da göz önünde bulundurulmuştur. Öyle ki İklim Kanunu m. 2/m uyarınca iklim finansmanı “[İ]klim değişikliği ile mücadele kap- samında sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum fa- liyetlerini desteklemeyi amaçlayan kamu, özel ve alternatif finansman kaynaklarından sağlanan yerel, ulusal, uluslararası veya uluslararası fi- nansman...” olarak tanımlanmıştır. İklim finansmanı, düşük karbonlu bir ekonomi sağlamanın yanı sıra iklim değişikliğine dayanıklı kalkınma uy- gulamak için de uyum ve azaltım faaliyetlerini desteklemektedir¹⁰². Bu bağlamda İklim Kanunu m. 2/çç dahilinde Türkiye Yeşil Taksonomisi (taksonomi) “[B]elirlenen çevresel hedefler doğrultusunda iklim değişik- liği ile mücadeleye katkı sağlayan ekonomik faaliyetlere ilişkin ilkeler ve kriterler belirleyerek iklim finansmanının harekete geçirilmesine katkıda bulunan sınıflandırma sistemleri...” şeklinde açıklanmaktadır¹⁰³. Türkiye Yeşil Taksonomisi, İklim Kanunu m. 8’e göre İklim Değişikliği Başkan- lığı tarafından kurulur ve yönetilir. Bu kapsamda hazırlanan Türkiye Yeşil Taksonomi Yönetmeliği ise henüz taslak aşamasındadır.

Üretim ve tüketim faaliyetleriyle iktisadi büyüme süreçleri açısından öncü olan toplumların, 19. ve 20. yüzyıldaki “doğaya egemen olduğu” veya “doğal çevrenin tükenmeyeceği” yönündeki inançları, iktisadi bü- yüme ve buna ulaşmak için izlenen yollar açısından üretilen yanlış politi- kalara da dayanak olmuştur. Bu yöndeki bakış açısı; iktisadi büyümenin

101 Özdan, s. 6.

102 Osman Yılmazcan, “Yeşil Finans: Geleceğe Yatırım”, Tesam Akademi Dergisi, C. 12, S. 2, 2025, s. 709.

103 Avrupa Taksonomisi ve içeriğine ilişkin olarak bkz. Yılmazcan, s. 706.

sağlanması uğruna, doğaya büyük zararlar verildiği bir noktaya varmıştır¹⁰⁴.

Günümüzdeyse; çevre ve ekonomi arasında bir çelişki olduğu yönündeki görüş; gelişen teknoloji de göz önünde bulundurulduğunda, oldukça dar açılı kalmaktadır. Zira, çevre ve toplumsal yaşama ilişkin dengelerin ekonomik modellerle harmanlanması, sürdürülebilirliğin sağlanması ve bu bağlamda iklim değişikliğinin yavaşlatılması için bir zorunluluk oluşturmaktadır. Kabul edilmesi gereken temel noktalardan biri, dünyanın var olmak için insana ihtiyacı olmadığı; onun kendi yöntem ve şekilleriyle var olmaya devam edeceğidir. Dolayısıyla ekonomiyi çevreye önceliklendirmek yerine, her ikisi arasında dengenin sağlanması ve bunun yasal düzenlemelerle güvence altına alınması gerekmektedir¹⁰⁵.

Konuya ilişkin olarak, İklim Kanunu m. 3/1,a uyarınca, “[İ]klim değişikliği ile mücadelede ülkemizin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesi dikkate alınarak eşitlik, iklim adaleti, ihtiyatlılık, katılım entegrasyon, sürdürülebilirlik, şeffaflık, adil geçiş ve ilerleme yaklaşımları esas alınır.” Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesi ise, İklim Kanunu m. 2/1-ş dahilinde “[İ]klim değişikliği ile mücadelede ülkelerin farklı kapasiteleri ve sorumlulukları olduğunu kabul eden uluslararası anlaşmalarda kabul gören ilke...” şeklinde açıklanmıştır. Bu bağlamda; Türkiye’nin iklim değişikliğinden kaynaklanan sorumluluklarını uluslararası arenada da kabul ettiği ve etmeye devam edeceği, ancak konuya mutlak bir eşitlik algısından ziyade, farklılıkların dikkate alındığı nispi bir bakış açısıyla yaklaşıldığı sonucuna ulaşmaktayız.

SONUÇ

Gelecek nesillerin de sağlıklı, temiz ve güvenli bir çevrede yaşama hakkı bulunmaktadır. Ancak iklim değişikliğinin dünya üzerindeki yıkıcı etkileri, bu hakkın yalnızca gelecek kuşaklar açısından değil, bugün yaşayan canlılar bakımından da fiilen kullanılamaz hale gelmesine yol açmaktadır. Oysa gelinen noktada, ekonomi çarklarının dönmesi ve çevrenin korunması arasında ters orantı bulunduğu yönündeki yaklaşım, yetersiz ve dar bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir.

Fosil yakıtlar, TTK bağlamında ticari işletme niteliğinde olan özellikle sanayi kuruluşlarında yoğun şekilde kullanılmakta olup, pek çok ticari işin

104 Özdan, s. 10.

105 Yücel/Kurnaz, s. 26-27.

gerçekleştirilmesine de olanak sağlamaktadır. Ekonomik faaliyetler açısından önemli bir ihtiyaç kalemi konumundaki fosil yakıt kullanımı, günümüzde insan hayatını en fazla tehdit eden unsurlardan biri olan küresel ısınmanın da temel sebeplerindendir. Zira, sera gazı etkisinin esaslı nedeni, insanoğlunun üretim ve tüketim faaliyetlerinin sonucunda meydana gelen karbondioksit ve benzeri gazlardır.

İklim değişikliği ile mücadelede küresel önlemler alınması zorunludur. Konuya ilişkin olarak, uluslararası düzeyde çok sayıda hukuki çalışma vardır. Bununla birlikte, iklim değişikliğine karşın topyekûn bir seferberlik başlatılamamasının da ekonomik temelli olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira uluslararası platformda hukuki olarak verilen her taahhüdün elbette mali karşılıkları da bulunmaktadır.

Türkiye'nin, özellikle ekonomik kaygılar sebebiyle zaman zaman mesafeli bir tutum sergilenmesine karşın, genel olarak uluslararası toplumu takip ettiğini söyleyebiliriz. Öyle ki ülkemizde de İklim Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ancak İklim Kanunu'nun ikincil mevzuat ile ivedi şekilde desteklenmesi ve yürürlükteki diğer kanunlarla entegre şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu noktada, iklim değişikliğine sebep olan muhtelif faaliyetlerin ticari işletmeler bünyesinde gerçekleştirilen ticari işlerden kaynaklı olduğu aşikardır. Zira bireylerin iklim değişikliği üzerindeki etkileri, TTK bağlamında, hukuki olarak ticari işletme statüsünde olan sanayi kuruluşlarının gerçekleştirmiş olduğu ticari işlerin etkisinin yanında oldukça düşük kalmaktadır. Ancak ticari işletmenin örneğin haksız fiil meydana getiren bir salınımının hukuki sonuçlarının bütünüyle TTK bağlamında değerlendirilmesi de her zaman mümkün olmayabilir. Zira TTK m. 19/2 kapsamındaki kare, haksız fiiller açısından uygulanmamaktadır. Bu noktada tüzel kişi tacirlerin zararlarının, TTK m. 553 dahilinde onların kurucularının, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerinin ve tasfiye memurlarının hukuki sorumluluklarını doğurması da olasıdır. Ayrıca, iklim değişikliğinden kaynaklı etkilerin azaltılması adına tüketicilerin bilinçlenmesi, özellikle “*sürdürülebilirlik*” kavramının ticarileştirilmesine sebep olmaktadır. Bu durum ise TTK m. 54 ve devamı hükümler uyarınca haksız rekabet meydana getirebilecek niteliktedir. Keza, iklim değişikliğinin etkilerinin; özellikle inşaat, madencilik, tarım gibi sektörler açısından, iş sağlığı ve güvenliği bağlamında ülkemizde de detaylı hukuki düzenlemeler gerektirdiği açıktır.

Yapılan açıklamalar ışığında; iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması için kurulacak kuvvetli bir yasal zeminin, sorunun çözümüne küresel olarak destek sağlamanın yanı sıra özellikle uluslararası mali yaptırımlarından korunmak ve teşviklerden yararlanmak suretiyle ülke içi ekonomiyi de desteklenebileceği görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

Akay, Hakan/Giray, Filiz/Kar, Mikail, “Fosil Yakıtlara Verilen Sübvansiyonların Sosyal ve Ekonomik Etkileri: OECD Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 22, 2021, s. 352-375.

Akılhoğlu, Tekin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 44, S. 3, 1989, s. 155-173.

Akova, İsmet, “Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı”, Coğrafya Dergisi, S. 11, 2003, s. 47-73.

Alçık Engürülü, Merve, “AİHM’in Çevre İhtihadının İklim Değişikliği Davalarına Uygulanabilirliği”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 72, S. 3, 2023, s. 1007-1054.

Arkan, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, 29. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2023.

Ataç, Simay, “İklim Koruma Kanununun Özel Hukuk Sözleşmelerine Yansımaları”, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Atıl Kaya, Özge, “İklim Değişikliği Davaları”, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 2, 2023, s. 501-529.

Ayhan, Rıza/Çağlar, Hayrettin/Özdamar, Mehmet, 14. Baskı, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, Yetkin, Ankara 2021.

Balık, İfakat, “Gönüllü Sertifika Sisteminden Özel Marka Korumasına Türkiye Çevre Etiketleri Hakkında Sınai Mülkiyet Kanunu Bağlamında Bir Değerlendirme”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 29, S.1, 2025, s. 353-394.

Baykal, Hülya/Baykal, Tan, “Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 9, 2008, s. 1-17.

Bozer, Ali/Göle, Celal, Ticari İşletme Hukuku, 6. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2020.

Bozkurt, Kutluhan, “Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Göç”, Yeditepe Üniversitesi Uluslararası Göç Hukuku Sempozyumu, Uluslararası Sempozyum Bildiri Özetleri, https://law.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/uluslararasi_goc_hukuku_e-kitap_1_2.pdf, E.T. 20.06.2024.

Bozkurt, Kutluhan, “A Case Study Of Cyanide Gold Mining: The İliç Landslide Analysis From The Perspective Of Ecocide And International Law”, Türkiye Siyaset Bilim Dergisi, C. 8, S. 1, 2025, s. 19-31, (Bozkurt, “Ecocide”).

Bozkurt, Kutluhan/**Bozkurt**, Deniz, “Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Ekseninde Uluslararası İklim Politikaları Düzenlenmeleri: Türkiye’deki Mevcut Durum”, Özlem Becerir Yoldaş’a Armağan, İstanbul 2021.

Bozkurt, Kutluhan/**Némec**, Elif Naz “Advancing Ecocide In International Law: A Potential Legal Tool For Safeguarding Endangered Species Amidst Climate Change”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 2, 2024, s. 350-357.

Cymutta, Stephan, Der Gebietsbezogene Immissionsschutz, Shaker, 1. Baskı, Aachen 2007.

Çınar, Fatih, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Düzenlenen Haklar ve Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 1, 2022, s. 103-123.

Demirci, Mustafa, “Ortak Eylem Teorisi Perspektifinden Türkiye’nin 2020 Sonrası İklim Değişikliği Politikasına İlişkin Düşünceler”, Yunus Yoldaş, Özlem Becerir Yoldaş’a Armağan, İstanbul 2021.

Demiral, Deniz Julia, “Greenwashing’ten Yeşil Aklamaya: Türkiye’de Yapılan Akademik Çalışmalar Üzerinden Kuramsal Bir Bakış”, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C. 23, S. 4, 2022, s. 77-93.

Erbguth, Wilfried/**Selacke**, Sabine, Umweltrecht, 3. Auflage, Nomos, Baden-Baden 2016.

Fırat, Deren/ **Hoca**, Yılsav/**Bozkurt**, Kutluhan, “Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Yenilenebilir Enerji ve Türkiye”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, 2021, s. 743-763.

Finus, Micheal, “Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu mu Yoksa Umut Verici Kavramlar mı?”, Çeviren Billur Engin, Sosyal Bilimler Dergisi, S.2, 2010, s. 30-40.

Franz, Walter, Grundzüge des Klimaschutzrechts, 3. Auflage, Erich Schmidt, Berlin 2022.

Göbeloğlu, Alara, “Gelecek Nesil Hakları Perspektifi ve İklim Davaları”, Küresel Isınma ve İklim Koruma Hukuku, Editör, Kutluhan Bozkurt, İstanbul 2024.

Göktürk, Kürşat, “Ticari İş Kavramı, Sınırlandırılması ve Faiz Meselesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 19, S. 2, 2015, s. 2-44.

Güneş, Ahmet, Çevre Hukuku, 6. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2023.

Gürleyen, Beyza, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Kapsamında Çevresel Zararların Değerlendirilmesi: Mevcut Suçlar ve Genişleme İhtimali”, Kırıkkale Hukuk Mecmuası, C. 2, S. 2, 2025, s. 727-749.

İnal, Tamer, Ticari İşletme Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

Kanbir, Özgür, “Ekonomik Gelişme ve Ekoloji”, Liberal Düşünce Dergisi, S. 109, 2022, s. 79-103.

Karabıçak, Mevlüt/**Armağan**, Ramazan, “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 2, 2004, s. 203-228.

Karahan, Sami, “Ticari İşletme ve Tacir Kavramları ile İlgili 6102 Sayılı Ticaret Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 18, S. 2, 2012, s. 3-9.

Karayağçın, Yaşar, Sistemler ve Hukuk Açısından Büyük İşletme, Banka ve Tic. Huk. Araş. Enst., Ankara 1985.

Kaya, Hulusi Ekber, “Kyoto’dan Paris’e Küresel İklim Politikaları”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 10, 2020, s. 165-191.

Kırca, İsmail, “Ticarî İş ve Ticarî Hükme Dair”, BATİDER, C. 34, S.3, 2018, s. 5-17.

Koçum, Müge/**Güneren Genç**, Elif, “Uluslararası Ticaretin Sera Gazı Emisyonlarındaki Etkisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 22, S. 48, 2023, s. 1025-1051.

Kuşku Özdemir, Emel/**Topsümer**, Füsun/**Göztaş**, Aylin “Yeşil Aklama Kampanyaları ve Medya Gündemine Yansımaları: Volkswagen Emisyon Krizinin Amerikan Basınında Sunumu”, IBAD, C. 2, S. 2, 2017, s. 357-370.

Leblebici Koşer, Leyla/**Delice**, Tuğba, “Yeşile Boyama ve Yeşil Güven Arasındaki İlişkide Algılanan Yeşil Riskin Ve Algılanan Tüketici Şüphesizliğinin Aracılık Rolü”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 50, 2017, s. 1-25.

Möllers, Thomas M. J./**Temel**, Erhan “Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Yıkama, Bilgi Taşkınlığı ve İyi Kurumsal Vatandaş Özelliği Unutulan Yatırımcı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 73, 2024, s. 2119-2180.

Narbay, Şafak/**Akkuş**, Muhammed, “Ticari İşin Niteliğinin Belirlenmesi ve Ticari İş Tüketici İşlemi Ayrımı”, Prof. Dr. Sabih Arkan’a Armağan, İstanbul 2019.

Nemec, Elif Naz, “Marmara Gölü ve Ötesi: Bir İklim Davası Olarak Gerilememe İlkesi”, Küresel Isınma ve İklim Koruma Hukuku, Editör Kutluhan Bozkurt, Legal Yayınevi, İstanbul 2024.

Nemec, Elif Naz, The ECtHR in Greenpeace Nordic and Others v. Norway: No Violation but a Step Forward for Climate Accountability, <https://www.ilaw.cas.cz/en/research-and-projects/class/our-comments.html>, E.T. 06.03.2026.

Özdan, Setenay, “Kyoto Protokolü Kapsamında Emisyon Ticareti, Karbon Borsaları ve Türkiye’ye Yansımaları”, Marmara Üniversitesi Banka ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Özer, Işık, Anonim Şirketlerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.

Öztürk, Mehmet/**Öztürk**, Arzu, “BMİDÇS’den Paris Anlaşması’na: Birleşmiş Milletler’in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları”, Ömer Halisdemir Üniversitesi, C. 12, S. 4, 2019, s. 527-541.

Palme, Christoph, Klimaschutzrecht für Wirtschaft und Kommunen, 1.Auflage, C.F. Müller, Heidelberg 2021.

Pörtner, Hans-Otto/**Roberts**, Debra vd. (Edits), “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf, E.T. 02.01.2024.

Schlemminger, Horst/**Wissel**, Holger (Edits), German Environmental Law for Practitioners, Hollanda 1996.

Schnittker, Daniel, Die Klimaschutzgesetze der Bundesländer, 1. Auflage, Nomos, Münster 2020.

Seçgin, Neslihan, “Ekosistem Yaklaşımı Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma İlkesinin Değerlendirilmesi”, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, 2025, s. 39-78.

Süslü, Güven, Çevre Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2026.

Şafak, Erdi/**Tabur**, Yeter, “Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu”, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1, 2023, s. 83-114.

Türkeş, Murat, “Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler”, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, C. 4, S. 8, 2012, s. 26-37.

Ucal, Meltem/**An**, Nazan/**Kurnaz**, Levent, “İklim Değişikliği Sürecinde Ekonomideki Yeni Kavramlar ve Yaklaşımlar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 19, S. 3, 2017, s. 373-402.

Ülgen, Hüseyin/**Helvacı**, Mehmet/**Kaya**, Arslan/**Nomer Ertan**, Füsün, Ticari İşletme Hukuku, Vedat, 8. Baskı, İstanbul 2022.

Yancı Özalp, Nihan, “İklim Krizi, TBMM ve Anayasa Mahkemesi”, İklim Krizi ve Hukuk, Editörler, Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk/Kutluhan Bozkurt/Duygu Kulaç, Legal Yayınevi, İstanbul 2022.

Yavuz, Alpagut, “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 7, S. 14, 2014, s. 63-86.

Yılmazcan, Osman “Yeşil Finans: Geleceğe Yatırım”, Tesam Akademi Dergisi, C. 12, S. 2, 2025, s. 699-740.

Yücel, Gülin/**Kurnaz**, Levent, Yeni Gerçeğimiz Sürdürülebilirlik, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2024.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/01_cevre_brosur-20191128080426.pdf

<https://iklim.gov.tr/sss/temel-kavramlar>

<https://climatecasechart.com/>

<https://www.klimasenioren.ch/dokumente/>

<https://www.iklimhaber.org/turkiyenin-ilk-iklim-davasini-danistay-incelemeden-reddetti/>

<https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33>

<https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>

<https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>

<https://iklim.gov.tr/cop30-brezilyada-basliyor-haber-4571>

<https://iklim.gov.tr/cop31-in-donem-baskani-da-ev-sahibi-de-turkiye-oldu-haber-4587>